

สรุปผลการดำเนินงาน
ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

โครงการสำรวจและรวบรวมพืชสมุนไพรท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท (ก.2.2)

ดำเนินการวันที่ 18 มิถุนายน 2557 และ 20, 27 สิงหาคม 2557
ณ จังหวัดชัยนาท

คณะเกษตรและชีวภาพ
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

คำนำ

การดำเนินงานสำรวจพืชสมุนไพรภายในจังหวัดชัยนาทเป็นกิจกรรมหนึ่งที่คณะเกษตรและชีวภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมจึงร่วมดำเนินงานสนองพระราชดำริในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (โครงการ อพ. สธ.) ระยะ ๕ ปีที่ห้า (๑ตุลาคม ๒๕๕๔ – ๓๐กันยายน ๒๕๕๙) เพื่อการสำรวจและรวบรวมข้อมูลจากปราชญ์ ผู้รู้ หรือหมอชาวบ้านที่ยังมีชีวิตอยู่ อาทิเช่น หลวงปู่สุก ซึ่งเป็นหมอยาสมุนไพรและเป็นการส่งเสริมกิจกรรมคัมภีร์ยาสมุนไพรโบราณ ต.แพรศรราชา อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท ที่จะมีการดำเนินการในอนาคต อีกทั้งยังมีการรวบรวมพืชสมุนไพรที่สำรวจพบมาปฐุรวบรวมไว้เพื่อการเรียนรู้ในอนาคตด้วย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์โกเมนทร์ บุญเจือ

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ส่วนนำ

- แผนงาน**   บริหารการศึกษาระดับอุดมศึกษา
- ผลผลิต**   ผู้สำเร็จการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
 ผลงานการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้
 ผลงานการให้บริการวิชาการ
 ผลงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
 การสนับสนุนพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัย
- งบประมาณ**   จำนวน .....10,000..... บาท   **ไตรมาสที่** .....1-4.....
 งบประมาณแผ่นดิน
 งบประมาณเงินรายได้
 งบกลางมหาวิทยาลัย
 อื่นๆ (ระบุ).....

- ลักษณะโครงการ**   งานประจำ
 โครงการใหม่
 โครงการต่อเนื่อง ดำเนินการมาแล้ว .....1.....ปี

ผู้รับผิดชอบโครงการ   คณะเกษตรและชีวภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

หลักการและเหตุผล

ตามที่คณะเกษตรและชีวภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมได้ร่วมดำเนินงานสนองพระราชดำรินโยบายอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (โครงการ อพ. สธ.) ระยะ 5 ปีที่ห้า (1 ตุลาคม 2554 – 30 กันยายน 2559) ซึ่งมีเป้าหมายที่จะปกป้องพื้นที่ป่าธรรมชาติ นอกเขตพื้นที่รับผิดชอบของกรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชที่ไม่มีประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ อันจะทำให้รักษาพันธุกรรมดั้งเดิมในแต่ละพื้นที่ โดยมีเป้าหมายให้มีกระจายทั่วประเทศในทุกเขตพรรณพฤกษชาติไว้ได้

จังหวัดชัยนาทเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคกลางตอนบน ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเขตพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เพาะปลูกพืชพันธุ์ต่างๆได้ดี พืชสมุนไพรและสมุนไพรถูกประคบจัดเป็นยาสมุนไพรที่มีชื่อในเขตจังหวัดชัยนาท เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์พืชเพื่ออย่างยั่งยืน การจัดการสำรวจ รวบรวมองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรในจังหวัดชัยนาทจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อการอนุรักษ์และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดชัยนาทและเพื่อร่วมสนองพระราชดำริ คณะเกษตรและชีวภาพจึงได้ดำเนินการจัดทำโครงการสำรวจและรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาทขึ้น

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อสำรวจพืชสมุนไพรท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท
2. เพื่อศึกษาลักษณะและคุณค่าทางยาของพืชสมุนไพรท้องถิ่นในจังหวัดชัยนาท
3. เพื่อรวบรวมและรักษาพืชสมุนไพรท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท

ส่วนที่ 2

ผลการดำเนินงานและสรุปประเมินโครงการ

จำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ

แผน.....7..... คน   ผล.....8.....คน

ผู้บริหาร   จำนวน 3.....คน

อาจารย์   จำนวน 3.....คน

เจ้าหน้าที่   จำนวน 2.....คน

บุคคลทั่วไป   จำนวน.....คน

นักศึกษา   จำนวน.....คน

อื่นๆ   จำนวน.....คน

รวมทั้งสิ้น   จำนวน 8 คน

เป้าหมายและผลการดำเนินงาน

รายการตัวชี้วัด	หน่วย	แผน/ผลการดำเนินงาน		ผลการดำเนินงานตามแผน		อธิบายสาเหตุที่ไม่สามารถบรรลุตามแผน
		แผน	ผล	บรรลุ	ไม่บรรลุ	
เชิงปริมาณ						
- สำรวจพืชสมุนไพรท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดชัยนาท	ครั้ง	3	3	/		
- ข้อมูลพืชสมุนไพรท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท	ข้อมูล	1	1	/		
เชิงคุณภาพ						
- ความสำคัญของพืชสมุนไพรท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท	ข้อมูล	1	1	/		
เชิงเวลา						
วัน/เดือน/ปี	เปรียบเทียบผลการดำเนินงานกับแผน					
แผน : กำหนดเวลาดำเนินการ ไตรมาสที่ 1-4	☐ ล่าช้า ☒ ตามแผน ☐ เร็วกว่าแผน สาเหตุที่ดำเนินการล่าช้า เนื่องจาก.....					
ผล: ดำเนินการจริง วันที่ 18 มิถุนายน 2557 และ 20, 27 สิงหาคม 2557						

การใช้จ่ายงบประมาณ(ตามหมวดงบประมาณที่ได้รับอนุมัติ)

งบประมาณ	งบบุคลากร	งบดำเนินงาน				งบลงทุน ค่าครุภัณฑ์	เงินอุดหนุน	รายจ่ายอื่น	รวม
		ค่าตอบแทน	ค่าใช้สอย	ค่าวัสดุ	ค่าสาธารณูปโภค				
โครงการที่2สำรวจและรวบรวมพืชสมุนไพรท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท(ก. 2.2)									
กิจกรรมที่สำรวจและรวบรวมพืชสมุนไพรท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาท									
งบประมาณที่ได้รับ			45,000	55,000					100,000
งบประมาณที่ใช้ไป			45,000	55,000					100,000
งบประมาณคงเหลือ			0	0					0
รวมทั้งสิ้น100,000									

ภาพสวนสมุนไพรจำลอง ณ ศูนย์การศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม-ชัยนาท

ตัวอย่างสวนพืชสมุนไพรที่สำรวจพบว่ามีการใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่จังหวัดชัยนาทตามตำรับยาสมุนไพรไทยโบราณ

พืชสมุนไพรที่สำรวจพบมีการใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่จังหวัดชัยนาทมีรายชื่อดังต่อไปนี้

1. กฤษณา *Aquilariaagallocha*Roxb.

วงศ์ : THYMELAEACEAE

ชื่ออื่น เนื้อไม้,ไม้หอม,กายุกาฮู,กายุกาธุ (ปัตตานี)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ เนื้อไม้หยาบอ่อน สีขาวมีเสี้ยน

ใบ ใบเดี่ยวสีเขียวเข้ม เรียบเป็นมัน

ดอก ดอกช่อเล็กๆออกเป็นกระจุกตามง่ามใบ ดอกย่อยมี 5 กลีบ สีเหลืองอมขาว ดอก กลิ่นหอมฉุน

ผล ผลแบนรูปรี เกิดอยู่ตามป่าดงดิบชื้น

สรรพคุณ :

เนื้อไม้ รสหอมสุขุม บำรุงโลหิต แก้ตับปอดพิการ แก้ไข้เพื่อเสมหะและลม แก้ลมวิงเวียน บำรุงโลหิต
ในหัวใจ ทำให้หัวใจชุ่มชื้น แก้ปวดข้อ ต้มดื่มแก้ร้อนในกระหายน้ำใช้ปรุงเป็นยาบำรุงและ
รักษาโรคหัวใจ โรคลม

นำมากลั่น ใช้เป็นน้ำมันหอม เรียกว่า Agar-atarและ Chuwah

2. กลอย *Dioscorea hispida* Dennst He.

วงศ์ : DIOSCOREACEAE

ชื่ออื่น กลอยข้าวเหนียว (อีสาน), กอยนง (เหนือ)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้จำพวกหัว ต้นเป็นเถาเลื้อยไปตามดิน หรือพาดพันต้นไม้อื่น

ใบ ใบย่อย 3 ใบคล้ายถั่ว มีหนามแหลมตลอดเถา

ดอก ดอกเล็กๆ สีเขียวอ่อนเป็นช่อระย้า เกิดตามป่าขึ้นทั่วไป ขยายพันธุ์โดยแยกหน่อ

สรรพคุณ :

หัว รสเมาเบื่อ กัดเถาด้านในท้อง หุงเป็นน้ำมันใส่แผลกัดผ้า กัดหนอง

มีพิษ ทำให้คลื่นไส้ อาเจียน มึนงง

3. กระจ่ำลีดา *Aristolochia indica* Linn

วงศ์ : ARISTLOCHIACEAE

ชื่ออื่น -

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้เถาเนื้อแข็งกิ่งยาวเรียวเป็นร่อง
- ใบ ใบเดี่ยวรูปหัวใจ ปลายเรียวแหลมโคนตรงขอบเรียบ ยาว 4-10 เซนติเมตร
- ดอก ดอกออกเป็นช่อที่ง่ามใบ ฐานดอกเป็นกระเปาะกลม มีท่อสีขาวยาวออกไป ปลายบานเป็นกลีบเดี่ยว พื้นด้านบนเป็นสีน้ำตาลอมเขียว ขอบสีม่วงดำ ด้านล่างสีม่วงดำ ยาว 3-5 เซนติเมตร
- ผล ผลทรงกลมยาว 4-5 เซนติเมตร เมื่อแก่เป็นสีน้ำตาลอ่อน จะแตกออกเป็น 6 พู มีสายห้อย 6 เส้น เมล็ดแบบรูปไข่มีปีกเกิดตามปาเบญจพรรณทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

- ใบสด ตำคั้นเอาน้ำกิน และพอกแก้พิษงู
- ราก รสเผ็ดร้อน ขับลมในลำไส้ บำรุงร่างกาย กินมากทำให้อาเจียน

4. กระชาย *Boesenbergiapandurata* (Roxb.)

วงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น หัวละแอน (เหนือ) ,ขิงแดง,ขิงทราย (อีสาน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ล้มลุก สูงประมาณ 2-3 ฟุต มีกาบใบหุ้ม ลำต้นตลอด
- ใบ ใบมีกลิ่นหอม ดอกช่อ สีม่วงแดง
- เหง้า มีเหง้า มีรากเก็บอาหาร แยกเป็นกระเปาะจากเหง้า เรียกว่ากระโปก หรือนมกระชาย
- อื่นๆ กระชายมี 3 ชนิด คือ กรายดำ กระชายแดง และกระชายเหลือง นิยมใช้กันทั่วไปคือ กระชายเหลือง ขยายพันธุ์โดยการแยกหน่อ

สรรพคุณ :

- เหง้า รสเผ็ดร้อนขม แก้โรคอันเกิดในปาก แก้มุตกิจ แก้มันอันบังเกิดแก่กองหทัยวาท แก้ปากเปื่อย ปากแตกเป็นแผล ช้ำระดู แก้อาเจียน แก้อุจจาระในท้อง แก้บิดมูกเลือด แก้ปวดบ่ง รักษาไส้ใหญ่อักเสบ บำรุงกำลัง
- ราก (นมกระชาย) รสเผ็ดร้อนขม แก้กามตายด้าน ทำให้กระชุ่มกระชวย บำรุงความกำหนัด มีสรรพคุณคล้ายโสม

5. กระดังงาสงขลา *Canarium fruticosum* E.J.H Corner

วงศ์ : ANNONACEAE

ชื่ออื่น กระดังงาเบา, กระดังงา (ใต้)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้พุ่มสูงประมาณ 6 ฟุต เปลือกต้นสีเทาเกลี้ยง
- ใบ ใบคล้ายใบของต้นเล็บมือนาง สีเขียวอ่อนบางนึ่ง ปลายแหลมโคนมนกลม
- ดอก ดอกเป็นกลีบยาวอ่อนกลิ่นหอมฉุนกลีบดอกมีมากกว่ากระดังงาไทย กลีบยาวและบิดมากกว่ากระดังงาไทยขยายพันธุ์

สรรพคุณ :

- ดอก รสสุขุมหอม บำรุงหัวใจ แก้ลมวิงเวียน
- เนื้อไม้ รสขมเผื่อน ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะพิการ

6. กระโดน *Careyasphaerica* Roxb., *Carborea* Roxb.

วงศ์ : LECYTHIDACEAE

ชื่ออื่น ปุยกระโดน (ใต้), ปุย, ปุยขาว, ผ้าหาด, พุย (เหนือ), ชุย (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี), หูกวาง (จันทบุรี), กะนอน (เขมร)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูง 10 - 30 เมตร

ใบ ใบเดี่ยวรูปไข่เรียงกลับ ออกเรียงสลับกันเป็นกระจุกบริเวณปลายกิ่ง

ดอก ขนาดใหญ่เรียงกันเป็นสีขาว ออกเป็นช่อเกสรตัวผู้เป็นเส้นฝอยยาว

ผล ทรงกลมโต สีเขียว เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 เซนติเมตร เกิดตามป่าเขาทั่วไป

สรรพคุณ :

ใบ รสฝาด สมานแผล

เปลือกต้น รสฝาดเมา แก้พิษงู สมานแผล แก้เคล็ดขัดยอก แก้ปวดเมื่อย

ดอก รสสุขุม บำรุงร่างกาย แก้หวัด แก้ไอ ทำให้ชุ่มคอ บำรุงร่างกายสตรีหลังคลอด

เมล็ด รสฝาดเมา แก้พิษ

ผล รสจืดเย็น ช่วยย่อยอาหาร ต้มผสมกับเถาขมิ้น และดินประสิว เคี้ยวให้งวด ตากแห้ง ใช้ปิดแผลมีพิษ ปิดหัวฝี

กระทิง *Calophylluminophyllum* Linn.

วงศ์ : GUTTIFERAE

ชื่ออื่น สารภีแนน (เหนือ), นาวากาน (น่าน), กระทิง, กาทิง, ทิง, (ใต้), สารภีทะเล (ประจวบฯ)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ยืนต้น ขนาดกลาง สูง 8-20 เมตร

ใบ ใบเดี่ยวหนา ค่อนข้างกลมโต เส้นใบถี่

ดอก ดอกช่อกลีบสีขาวนวล คล้ายดอกสารภี เกสรสีเหลือง กลิ่นหอม

ผล ผลรูปไข่ ขนาดหัวแม่มือ

สรรพคุณ :

ใบ รสเมาเย็น แก้ตาแดง ตาฝ้า ตามัว ใช้ใบตำกับน้ำสะอาดล้างตา

เมล็ด รสเมา หุงเป็นน้ำมัน แก้ปวดข้อเคล็ดขัดยอก บวม

ดอก รสหอมเย็น บำรุงหัวใจ

เปลือกต้น รสฝาดเมา ใช้ปลาสเตอร์ปิดแผล แก้คัน สมานแผล

ทั้งต้น รสเมา ใช้เบื่อปลา

กระเทียม *Zingiber zerumbet* Rosc. Smith

วงศ์ : ZINGBERACEAE

ชื่ออื่น กระเทียม, กระเทียมบ้าน, กระเทียมป่า, กะแอบ, แสวดำ, เสียดำ, กะแวน, กะแอน (เหนือ), เชียงแดง (แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ล้มลุกประเภทเหง้า
- ดอก ดอกช่อออกจากเหง้าใต้ดิน กลีบเลี้ยงสีแดงปนเขียว
- อื่นๆ กระเทียมป่ามีฤทธิ์แรงกว่ากระเทียมบ้าน สรรพคุณรวมเหมือนกัน

สรรพคุณ :

- เหง้า รสขำขึ้นปρά บำรุงน้ำนมให้บริบูรณ์ แก้ปวดมวนในท้อง แก้บิด ขับผายลม ขับปัสสาวะ เหง้า กระเทียมหมกไฟ ผนกับน้ำปูนใสรับประทาน แก้บิดปวดเบ่ง แก้เสมหะเป็นพิษ แก้แน่นหน้าอก กล่อมอาเจม ขับน้ำย่อยให้ลงสู่ลำไส้ แก้จุกเสียด
- ราก รสขมขึ้นเล็กน้อย แก้ไข้ตัวเย็น
- ต้น รสขมขึ้น เจริญอาหาร
- ใบ รสขมขึ้นเล็กน้อย ขับเลือดเน่าในมดลูก ขับน้ำคาวปลา
- ดอก รสขมขึ้น แก้ไข้เรื้อรัง ไข้ตัวเย็น ไข้จับสั่น แก้ผอมเหลือง
- เกสร รสเผื่อนปราคา แก้ลม บำรุงธาตุ

กระพังโหมตัวผู้ *Paederialinear* Hook.f.

วงศ์ : RUBIACEAE

ชื่ออื่น ตดหมู (อีสาน), ยานพานโหม (ใต้), ต่ายานตัวผู้ (โคราช), ตดหมูตดหมา (กลาง, อีสาน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้เถาขนาดเล็ก
- ใบ ใบเดี่ยวรูปหอก กว้างประมาณ 2 นิ้วปลายแหลม โคนรูปหัวใจ
- อื่นๆ เถาและใบมีขนละเอียดปกคลุม มีกลิ่นเหม็นเขียวเกิดตามทีรกร้างว่างเปล่าทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

- ทั้งต้น รสขม แก้ตาลซาง แก้วตัวร้อน ขับลม แก้อาตุพิการ แก้ท้องเสีย เจริญอาหาร ขับพยาธิ ไส้เดือน แก้วติ้ว เป็นยาอายุวัฒนะ ต้มดื่มขับปัสสาวะ ถอนพิษสุรา ยาสูบ พิษจากอาหาร
- ราก รสขมเย็น ฝนหยอดตา แก้วตาฟาง ตาแฉะ ตาแมว ต้มดื่ม ทำให้อาเจียน ฝนทา แก้วริดสีดวง ทวาร
- ผล ทำพิษทำให้พิษมีสีดำ แก้วปวดฟัน
- ใบ รสขม แก้วพิษงู แก้วปวดฟัน แก้วรำมะนาด ต่ำพอกแก้วเริ่มงูสวัด แก้วปวดแสบปวดร้อน ทำเป็นอาหารบำรุงกำลัง สำหรับคนไข้หรือคนชรา

กระพังโหมตัวเมีย *Paederia foetida* Linn.

วงศ์ : RUBIACEAE

ชื่ออื่น ตดหมา (อีสาน), ย่านพานโหม (ใต้), ตดหมูตดหมา (กลาง, อีสาน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้เถาขนาดเล็ก
- ใบ ใบเดี่ยวรูปหอก แฉกเรียวเล็ก ปลายแหลม
- ดอก ดอกเล็กๆ สีชมพู ออกเป็นช่อ
- อื่นๆ ใบและเถาเรียบ มีกลิ่นเหม็นเขียว เกิดตามที่รกร้างว่างเปล่าทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

- ทั้งต้น รสขม แก้ตาลขาง แก้วร้อน ขับลม แก้ธาตุพิการ แก้ท้องเสีย เจริญอาหาร ขับพยาธิไส้เดือน แก้กิดริ้ว เป็นยาอายุวัฒนะ ต้มดื่มขับปัสสาวะ ถอนพิษสุรา ยาสูบ พิษจากอาหาร
- ราก รสขมเย็น ฝนหยอดตา แก้ตาฟาง ตาแฉะ ตามัว ต้มดื่ม ทำให้อาเจียน ฝนทา แก้กิดสีดวง ทวาร
- ผล ทำพิษทำให้พิษมีสีดำ แก้ปวดฟัน
- ใบ รสขม แก้พิษงู แก้ปวดฟัน แก้วระมาด ตำพอกแก้โรคมุขวิด แก้ปวดแสบปวดร้อน ทำเป็นอาหารบำรุงกำลัง สำหรับคนไข้หรือคนชรา

กระเพรา *Ocimum sanctum* Linn.

วงศ์ : LABIATAE

ชื่ออื่น กระเพราบ้าน,กระเพราขาว,กระเพราแดง,กระเพราดำ,กอมก้อดำ (เหนื่อ),กอมก้อขาว,กระเพราชน
,กระเพราทั้ง 2

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ล้มลุกขนาดเล็ก สูง1-4 ฟุต ลำต้นแก่แข็ง กลิ่นหอม มีขน กระเพราขาวใบและกิ่งก้าน
สีเขียว กระเพราแดงใบและกิ่งก้านสีแดงถึงม่วง ส่วนยอดจะแดงเข้มมาก
- ดอก ดอกสีม่วงชมพู มีเมล็ดเล็ก สีดำ เป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู ในทางยานิยมใช้กระเพราแดง
เพราะมีฤทธิ์แรงกว่ากระเพราขาว

สรรพคุณ:

- ใบ รสเผ็ดร้อน บำรุงไฟธาตุ ขับลม แก้ปวดท้อง แก้ลมตานชาน ขับผายลมทำให้เรอ แก้อุจจาระ
แก้คลื่นเหียนอาเจียน น้ำคั้นจากใบ รับประทาน ขับเหงื่อ แก้ไข้ ขับเสมหะ ทาผิวหนังแก้
กลาก เกาต์ หยอดหูแก้ปวดหัว ใบสดหรือแห้ง ชงกับน้ำร้อนดื่มบำรุงธาตุ ขับลมในเด็กอ่อน
- รากและต้น รสเผ็ดร้อน บำรุงธาตุ แก้ไข้สันนิบาต แก้ท้องขึ้น อืด เพ้อ จุกเสียด แก้พิษตานซาง
- เมล็ด รับประทาน บำรุงเนื้อให้ชุ่มชื้น

กุ่มบก *Crateva adansinii* DC. Ssp. *Trifoliata* (Roxb.) Jacobs

วงศ์ : CAPPARIDACEAE

ชื่ออื่น สะเบาถงัน, เดิมถงัน (เขมร), ผักก่าม (อีสาน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางสูง 6-10 เมตร
- ใบ ใบประกอบใบย่อย 3 ใบ รูปหอก ปลายแหลม โคนสอบแคบ กว้าง 5-6 เซนติเมตร ยาว 9-10 เซนติเมตร ก้านใบย่อยมีต่อมเล็กๆที่ปลายก้าน
- ดอก ดอกโต 2-5 เซนติเมตรสีขาวอมเขียวอ่อนๆ เปลี่ยนเป็นสีเหลืองนวลหรือสีชมพู ก้านเกสรตัวผู้สีม่วง ออกเป็นช่อ
- ผล ผลกลมประมาณ 1 นิ้ว เปลือกต้นหนาขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไป ออกดอกพร้อมกับผลัดใบ

สรรพคุณ :

- ใบ รสร้อน ขับลม ฆ่าพยาธิ แก้กลากเกลื้อน แก้มะตอย
- กระพี้ รสร้อน ทำให้ชุ่มเหงื่อออกมา
- แก่น รสร้อน แก้วริดสีดวง ผอมเหลือง
- ราก รสร้อน แก้มารกระษัยอันเกิดจากกองลม
- เปลือกต้น รสร้อน ขับลม แก้ปวดท้อง คุมธาตุ ขับผายลม แก้บวม บำรุงไฟธาตุ กระตุ้นลำไส้ให้ย่อยอาหาร บำรุงหัวใจ ทาแก้โรคผิวหนัง เป็นยาระงับประสาท มีคุณสมบัติแก้ลมและเปลือกกุ่มน้ำ

แก้ว *Murrayapaniculata* (Linn.) Jack., *M.exotica* Linn.

วงศ์ : RUTACEAE

ชื่ออื่น จ้าพริก, ตะไหลแก้ว, แก้วพริก (เหนือ), แก้วขี้ไก่ (ยะลา), กะมูนิง (ปัตตานี)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดเล็กสูง 5 เมตร เปลือกมีสี cork

ใบ ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยรูปไข่ดอกช่อสั้นๆที่ปลายกิ่งสีขาว กลีบโค้ง 5 กลีบ หอมจัด

ผล ผลกลมรีเมื่อสุกสีแดง ผิวมีต่อมน้ำมัน ออกดอกตลอดปี

สรรพคุณ :

ใบ รสร้อนเผ็ดขม ขับโลหิตระดูสตรี บำรุงธาตุแก้จุกเสียดแน่นท้อง ขับผายลม ใบสด ตำปั้นใส่
ทวารหนัก ประมาณ 5 นาทีตัวจะร้อนเหมือนเป็นไข้

ราก รสเผ็ดขมสุขุม แก้ปวดสะเอว แก้ผื่นคันที่เกิดจากความชื้น แก้ฝีฝักบัวที่เต้านม ฝีในมดลูก แก้
แผลคัน แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย

โกศจุฬาลัมพา *Artemisia vulgaris* Linn.

วงศ์ : COMPOSITAE

ชื่ออื่น โกศจุฬาลัมพา, พิษนาต (ราชบุรี), แซ่โห่ง, ไข่เหี้ยะ (จีน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นต้นไม้ขนาดเล็ก ต้นและใบคล้ายผักชี

ดอก มีสีขาว

สรรพคุณ:

ทั้งต้น รสขุมหอมร้อน แก้ไข้เจเสียง (ไข้ที่มีเม็ดผื่นตามตัว เช่น ไข้หัด สุกใส ดำแดง เป็นต้น) แก้ไข้เพื่อเสมหะ แก้หืด แก้ไอ แก้ไข้จับ เป็นยาแรงประสาทส่วนกลางเหมือนการบูร ขับลม แก้ตกเลือด ตำพอกแก้ลม แก้ช้ำใน แก้ปวดเมื่อยรูมาติก แก้บิด แก้ปวดท้องหลังคลอดแก้ระดูมา มากเกินไป

กำแพงเจ็ดชั้น *Salasiachinensis* Linn.

วงศ์ : CELASTRACEAE

ชื่ออื่น ลุ่มนง, ตะลุ่มนง, หลุ่มนง, (ใต้) น้ำนอง

คุณลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้เถาเถียนต้นขนาดใหญ่ เนื้อไม้สีแดงเรื่อๆ มีเส้นวงสีดำ ช้อนกัน 7-9 ชั้น

ใบ รูปหอกปลายและโคนแหลม ลักษณะเหมือนเถาตาไก่ (ตาไก่) แต่วงรอบต้นตาไก่จะห่างกว่าและไม่ถึง 7 ชั้น เนื้อกำแพงเจ็ดชั้นจะเข็มและแน่นกว่า สรรพคุณดีกว่าใช้ตาไก่แทนได้ ยังมีชนิดที่วงมากกว่า 7 ชั้น เนื้อสีเหลืองแดงเข็ม เรียกว่าเถาตากวางมีสรรพคุณดีกว่าทุกชนิด

สรรพคุณ :

เถา รสเมาเบื่อฝาดสุขุม ต้มหรือดองสุราดื่ม บำรุงโลหิต ฟอกโลหิต แก้โลหิตเป็นพิษทำให้ร้อน แก้ปวดตามข้อ แก้ไขข้อพิการ เข้าข้อ แก้ประดง ขับผายลม ฟอกและขับโลหิตระดู

ราก รสเมาเบื่อฝาด ต้มหรือดองสุราดื่ม ขับโลหิตระดู บำรุงโลหิต ดับพิษร้อนของโลหิต

ขนุน *Artocarpus heterophyllus* Lam.

วงศ์ : MORACEAE

ชื่ออื่น ขะเนอ (เขมร), มะหนูน (เหนือ), หมักมี (อีสาน), ขนุ (จันทบุรี), นะยวนชะ (กะเหรี่ยง), ล้าง (เงี้ยว), นากอ (ปัตตานี)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ มียางสีขาวเหนียว

ใบ มีสีเขียว ท้องใบสาก

ดอก ดอกช่อ ดอกตัวเมียเป็นแท่งกลมออกตามลำต้นหรือกิ่งขนาดใหญ่ ดอกตัวผู้ออกตามง่ามใบในต้นเดียวกัน

ผล ผลรวมกลมยาวโต เนื้อหุ้มเมล็ดมีสีเหลืองหนา กลิ่นหอมรสหวาน เปลือกผลมีหนามเล็กๆ โดยรอบ แก่นเรียกว่า กรัก ใช้ย้อมผ้าจีวรพระ

สรรพคุณ :

ใบ รสฝาด ใช้บดโรยแผลมีหนองเรื้อรัง

แก่น(กรัก), ราก รสหวานชุ่มชื้น(สุขุม) บำรุงโลหิต แก้กามโรค ขับพยาธิ ระวังประสาท แก้โรคลมชัก ต้มดื่ม แก้ท้องเสีย ทาแก้โรคผิวหนัง

ยาง รสฝาด แก้ชักเสบวม แผลมีหนองเรื้อรัง แก้ต่อมน้ำเหลืองอักเสบ

เนื้อหุ้มเมล็ดสุก รสหวานหอม บำรุงกำลัง ชูหัวใจให้สดชื่น เป็นยาระบายอ่อนๆ หรือหมักทำเหล้า
เนื้อในเมล็ด รสมัน บำรุงน้ำนม บำรุงกำลัง ต้องต้มหรือเผาให้สุกก่อนรับประทาน

ขมิ้นชัน *Curcuma longa* Linn.

วงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น พญาว่าน,ขมิ้นทอง,ขมิ้นดี,ขมิ้นป่า,ขมิ้นหัว,ขมิ้นไช,ขมิ้นหยวก,ขมิ้นแดง,ต่ายอ,สะยอ (กะเหรี่ยง),ขมิ้น (ใต้,อีสาน),ขมิ้นแกง

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นพืชจำพวกเหง้า สูง 50 – 70 เซนติเมตร
- ใบ เป็นรูปหอกปลายแหลม กาบใบแคบมีร่องเล็กๆ สีเขียวอมน้ำตาล
- ดอก ดอกช่อใหญ่พุ่งมาจากเหง้าใต้ดิน สีเขียวแกมขาว ปลายช่อสีชมพูอ่อน ยอดเกสรตัวเมียสีเหลือง
- เหง้า เนื้อในเหง้ามีสีส้มกลืนฉุน

สรรพคุณ:

เหง้า รสฝาดหวานเอียน แก้ไข้เพื่อดี คลั่งเพื่อ แก้ไข้เรื้อรัง ผอมเหลือง แก้โรคผิวหนัง แก้เสมหะ และโลหิต แก้ท้องร่วง สมานแผล แก้ธาตุพิการ ขับผายลม แก้ผื่นคัน ขับกลิ่นและสิ่งสกปรก ในร่างกาย คุมธาตุ หยอดตาแก้ตาบวมตาแดง น้ำคั้นจากเหง้าสดทางแก้แผลถลอก แก้โรคผิวหนังผื่นคัน ลดการอักเสบ ทำให้ผิวพรรณผุดผ่อง นำมาอัดเม็ดทำเป็นยารักษาท้องอืดเพื่อธาตุพิการ อาหารไม่ย่อย กระจายอาหารอ่อนแอ รักษาแผลในกระเพาะอาหาร แก้ท้องร่วง แก้บิด

ผงขมิ้น (นำเหง้าแห้งมาบดเป็นผง) นำมาเคี่ยวกับน้ำมันพืช ทำน้ำมันใส่แผลสด

ขมิ้นสด (ใช้เหง้าสดล้างให้สะอาด) ตำกับดินประสิวเล็กน้อย ผสมน้ำปูนใส พอกบาดแผลและแก้เคล็ดขัดยอก เฝ้าไฟตำกับน้ำปูนใส รับประทานแก้ท้องร่วง แก้บิด

ชื่อย *Streblus asper* Lous.

วงศ์ : MORACEAE

ชื่ออื่น ส้มผ่อ (อีสาน), กักไม้ฝอย (เหนือ), ส้มพอ (เลย), ขรอย, ชันตา (ใต้), สะนาย (เขมร), ทองชะแน (กาญจนบุรี)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางเปลือกบางเกลี้ยงสีออกเทาอมเขียว แตกกิ่งก้านเป็นพุ่มทึบ
- ใบ ใบเดี่ยวรูปไข่ขนาดเท่าใบพุทราหนาสาากเหมือนกระดาษทราย
- ดอก ดอกตัวผู้ดอกเป็นช่อมีก้านสั้น สีเหลืองอมเขียวออกขาว ดอกตัวเมียออกเป็นคู่ๆ ก้านยาวสีเขียว
- ผล ผลเล็กสีเขียวเมื่อสุกมีสีเหลือง เหมือนก้านกบฉนวนนิ่มใส เนื้อรส หวาน เมา เมล็ดแข็งกลมเท่าเมล็ดพริกไทยอ่อน เกิดตามป่าเบญจพรรณทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ:

- ใบ รสเมาเผื่อน ต้มผสมข้าวสารคั้นเอาน้ำดื่มครึ่งถ้วยชา ทำให้อาเจียนถอนพิษยาเบื่อเมาหรืออาหารแสลง ชงกับน้ำร้อนดื่มระบายท้อง แก้ปวดท้องขณะมีประจำเดือน แก้ปวดเมื่อย บำรุงธาตุ ขับผายลม แก้ท้องอืดเฟ้อ
- เปลือกต้น รสเมาฝาดขม ดับพิษในกระดุกในเส้น แก้พยาธิ ผิวหนังเรื้อน มะเร็ง ดับพิษทั้งปวง แก้โรคฟัน รักษาฟันให้แข็งแรง แก้ปวดฟัน แก้รำมะนาด
- กระพี้ รสเมาฝาดขม แก้พยาธิ แก้มะเร็ง ฝนกับน้ำปูนใสทาแก้ผื่นคัน
- เยื่อหุ้มกระพี้ รสเมาฝาดเย็น ชูดเอามาใช้ทำยาสูบแก้ริดสีดวงจมูก
- ราก รสเมาฝาดขม รักษาบาดแผล

ชันทองพญาบาท *Gelonium multiflorum* A .Juss.

วงศ์ : EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น ดอกหิน (สระบุรี), ขนุนดง (หล่มสัก), เจิง (ส่วย), กระจุก (ใต้), ขุนทอง (ประจวบฯ), กระจุกเหลี่ยม (เหนือ), ดอกใส (อีสาน), ชันทอง (พิษณุโลก), มะดุกดง (ปราจีน), ข้าวตาก (กาญจนบุรี)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง กิ่งก้านกลม เปลือกเกลี้ยง สีเทา
- ใบ ใบเดี่ยวหนาแข็งดกทึบ ออกตรงข้ามกันเป็นคู่ๆ รูปหอยาวราว 6 นิ้ว ขอบจัก โคนใบแหลม เส้นใบขนานกันเป็นคู่ๆ ก้านใบยาวราวครึ่งนิ้ว เป็นร่องลึก
- ดอก ดอกขนาดเล็กเป็นช่อผลออก
- ผล ผลกลมเท่าลูกพุทรา ยาวประมาณ 4 นิ้ว มีประมาณ 3 พู สีแดงออกส้มเมื่อแก่จะแตกออก ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ:

- เปลือกต้น รสเมาเบื่อ แก้ลมเป็นพิษ แก้ประดง แก้พิษในกระดุก ฆ่าพยาธิ แก้โรคเรื้อน มะเร็ง คุตทะราด กลาก เกลื่อน โรคผิวหนังทุกชนิด แก้กามโรค แก้โรคตับพิการ ทำให้พันทน ถ่าน้ำเหลือง
- เนื้อไม้ รสเมาเบื่อ แก้ลมพิษ แก้ไข้ แก้กามโรค
- ราก รสเมาเบื่อร้อน แก้เมา แก้ประดง แก้พิษในกระดุก แก้โรคผิวหนัง รักษา น้ำเหลืองเสีย

ชิง *Zingiberofficinale* Roscoe

วงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ชิงแกลง ชิงแดง (จันทบุรี) ชิงเผือก (เชียงใหม่) สะเอ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น	ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน สีน้ำตาลแกมเหลือง เนื้อในสีนวล มีกลิ่นเฉพาะ จะแทงหน่อหรือลำต้นเทียมขึ้นมาเหนือพื้นดิน
ใบ	เป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ รูปขอบขนาน แกมรูปใบหอก กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 15-20 ซม. ขอบใบเรียบ แผ่นใบสีเขียวเข้มเป็นมัน
ดอก	ออกเป็นช่อ แทงออกจากเหง้าใต้ดิน ใบประดับเรียงเวียนสลับสีเขียวอ่อน ดอกสีเหลืองแกมเขียว
ผล	เป็นผลแห้ง ทรงกลม ขนาดประมาณ 1 ซม. เป็น 3 พู เมล็ดหลายเมล็ด

สรรพคุณ :

ต้น	ขับผายลม แก้จุกเสียดแน่นเฟ้อ แก้นิ่ว บำรุงไฟธาตุ แก้คอเปื่อย ช่วยย่อยอาหาร ฆ่าพยาธิ แก้โรคตา แก้บิด แก้ลมป่วง แก้ท้องร่วงอย่างแรง แก้อาเจียน
ใบ	แก้โรคกำเดา ขับผายลม แก้นิ่วแก้เบาขัด แก้คอเปื่อย บำรุงไฟธาตุ ช่วยย่อยอาหาร ฆ่าพยาธิ แก้โรคตา ขับลมในลำไส้
ดอก	ทำให้ชุ่มชื้น แก้โรคตาแฉะ ฆ่าพยาธิ ช่วยย่อยอาหาร แก้คอเปื่อย บำรุงไฟธาตุ แก้นิ่ว แก้เบาขัด แก้บิด

เข็มป่า *Ixoracibdala*Craib.

วงศ์ : RUBIACEAE

ชื่ออื่น -

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดกลาง สูงประมาณ 3 ม.

ใบ ใบเดี่ยว

ดอก ดอกช่อ กลีบดอกขนาดเล็กอัดกันแน่น สีขาว อมเขียว

ผล ผลกลม เมื่อแก่สีดำมัน เกิดจามป่าตบเขาทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

ใบ รสเมาเบื่อ ชำพยาธิ

ดอก รสฝาดเย็น แก้ตาแดง ตาแฉะ

ลูก รสเมาเบื่อ แก้กิดสีดวงงอกในจมูก

เปลือกต้น รสเมาเบื่อ ตำคั้นเอาน้ำหยอดฆ่าแมลงคาเรื่องเข้าหู

ราก รสเฝื่อน แก้เสมหะในท้องและในทรวงอก

เขยตาย *Glycosmiscochinensi* Pierre.

วงศ์ : RUTACEAE

ชื่ออื่น เขยตายแม่ยายชักปรก, ลูกเขยตาย, น้ำเข้า, โรคน้ำเข้า (ใต้), กระจรอกน้ำข้าว, ละรอก, กระจรอกน้ำ (ชลบุรี), ส้มขึ้น, ศรีชมขึ้น, ชมขึ้น (เหนือ, อีสาน), น้ำข้าวตัน, พิษนาคราช, พุทธรักษา (สุโขทัย)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดกลางสูงประมาณ 3 – 6 เมตร ผิวลำต้นตกรกระเป็นดวงขาวๆ
- ใบ ใบเดี่ยวรูปหอก ปลายและโคนแหลม ยาวประมาณ 10 – 20 เซนติเมตร ดอกทึบ
- ดอก ดอกเล็กๆ สีขาวออกเป็นช่อทรงแท่งเล็กๆ
- ผล กลมเท่าลูกมะแว้ง เมื่อสุกสีแดงเรื่อๆ รสหวานเกิดตามป่าดงดิบ และป่าโปร่งทั่วไป

สรรพคุณ :

- ดอก, ลูก รสเมาร้อน แก้หิด
- เปลือกต้น รสเมาร้อน ขับน้ำนม รักษาฝีทั้งภายนอกและภายใน
- ราก รสเมาขึ้นปรา่ กระทุ้งพิษ แก้พิษฝีทั้งภายในและภายนอก แก้พิษงู แก้ไข้กาฬ แก้โรคผิวหนังพุพอง ขับน้ำนม

ໄຂ່ເນົ່າ *Vitexglabrata* R.Br.

วงศ์ : VERBENACEAE

ชื่ออื่น -

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ใบ ใบประกอบเป็นใบย่อยรูปไข่กลับ 5 ใบแผ่อยู่ที่ปลายก้าน

ดอก ดอกเล็กๆสีแดง ออกเป็นช่อคล้ายดอกมะเฟือง

ผล ลูกกลมเท่าลูกพุทรา เมื่อสุกสีดำรสหวานคาว เกิดตามป่าดงดิบ

สรรพคุณ :

เปลือกต้น รสฝาดหวานเบื่อชุ่ม แก้พิษตานซาง แก้อุจจาระเป็นฟองเหม็นเปรี้ยว แก้ท้องเสีย
แก้ตาลขโมย ขับพยาธิไส้เดือน

ราก รสฝาดหวานเบื่อ ขับพยาธิไส้เดือน บำรุงธาตุ แก้ท้องร่วง เจริญอาหาร

คนทา *Harrisonia perforate* Merr.

วงศ์ : SIMARUBACEAE

ชื่ออื่น สี่พันคนทา, สี่พัน, กะลันทา, จี่, หนามจี่, สีเตาะ (เหนือ), หนามกะแตง (เหนือ)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น ไม้พุ่มขนาดกลาง ลำต้นสีเทา มีหนามยาว

ใบ ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยรูปไข่ ขอบจัก ก้านใบย่อยมีครีบริบ ใบอ่อนสีแดง

ดอก ดอกสีขาว ผลกลม เกิดตามป่าดงดิบเขาทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

ราก รสขมฝืด แก้ไข้ทุกชนิด

ทั้งต้น รสขมฝืด แก้ไข้ทุกชนิด แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้บิดท้องเสีย

กิ่งก้าน รสขมฝืด ใช้สี่พัน รักษาพิษ

ครอบครัวจากรวาล *Xantonneaparvifolia* Craib

วงศ์ : RUBIACEAE

ชื่ออื่น เจียงมีน (ร้อยเอ็ด), เจียงปิ่น (อีสาน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ทรงพุ่มขนาดย่อม

ใบ ใบเดี่ยวรูปหอกปลายโต เรียวแหลม โคนสอบเรียวแหลม

ดอก ดอกเล็กออกเป็นช่อกระจุกที่ง่ามใบ เกิดตามป่าดงดิบเขาและป่าเบญจพรรณ เป็นตัวยาที่ทำยากชนิดหนึ่งใช้รักษาครอบคลุมในระบบไตและระบบน้ำเหลือง

สรรพคุณ:

ราก รสเฝื่อนแก้ไตพิการ ขับถ่ายน้ำเหลือง รักษาโรคเกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะ

คัตเค้า *Randiasiamensis* Craib., *Oxyceroshorridus* Lour

วงศ์ : RUBIACEAE

ชื่ออื่น คัตเค้า, โยทะกา, หนามลิดเค้า, จีเค้า (เชียงใหม่)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้เถา

ใบ ใบเดี่ยวรูปหอกปลายแหลมคล้ายใบมะม่วงแต่เล็กกว่าสีเขียวเข้มผิวมัน มีหนามแหลมคมงุ้มลง เป็นคู่ๆตลอดทั้งต้น

ดอก ดอกช่อสีขาวหอม

ผล ผลกลมเท่าปลายนิ้วก้อยเกิดตามป่าโปร่งทั่วไป

สรรพคุณ:

ใบ รสเฝื่อนเมา แก้โลหิตช่าน

ดอก รสขมหอม แก้โลหิตในกองกองกำเดา

ลูก รสเฝื่อนปร่า ขับโลหิตจรูเน่าร้าย บำรุงโลหิต บำรุงให้ผิวผ่องใส

เปลือกต้น รสฝาด ปิดธาตุ แก้เสมหะ แก้โลหิตช่าน แก้เลือดออกตามทวารทั้ง 9

ทั้งต้น รสเฝื่อนฝาด แก้ไข้ แก้เสมหะ

โคกกระออม *Cardiospermum halicacubum* Linn.

วงศ์ : SAPINDACEAE

ชื่ออื่น ตุ่มต้อก (แพร่), ลูบลิบเครือ, เครือผักไถ่น้ำ (เหนือ), โพออม (ปัตตานี), ตีนไข่ม (จีน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้จำพวกเถาขนาดกลาง เถาเป็นเหลี่ยม มีมือเกาะ
- ใบ ใบประกอบมีใบย่อย ขอบใบหยัก
- ดอก ดอกช่อขนาดเล็กสีขาว
- ผล ผลกลมเท่าปลายนิ้วก้อย มีกลีบเลี้ยงบางๆ สีเขียวอ่อนห่อหุ้มเป็นรูปโคมไฟสามเหลี่ยม เกิดตามที่รกร้างว่างเปล่า

สรรพคุณ :

- ใบ รสขมขื่น แก้หืดไอ ตำพอกฝี
- ดอก รสขมขื่น ขับโลหิต
- ลูก รสขมดับพิษทั้งปวง บำรุงน้ำดี ดับพิษแผลไฟไหม้
- เมล็ด รสขมขื่น แก้ไข้ ขับเหงื่อ
- ราก รสขม ทำให้อาเจียน เป็นยาระบาย รักษาต่อ แก้กษัยงูเห่า
- ทั้งห้า รสขมขื่น แก้ไข้ ขับปัสสาวะ เป็นยาระบาย บำรุงน้ำนม

เจตมูลเพลิงขาว *Plumbagozeylanica* Linn.

วงศ์ : PLUMBAGINACEAE

ชื่ออื่น ปี่ปขาว (อีสาน), ปิดปิวขาว (เหนือ), ตอชวา, ตั้งชูฮ้าย (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน), เปะฮวยตั้ง (แต้จิ๋ว), ปายฮวยตาน (จีนกลาง)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สีเขียวอ่อน สูงประมาณ 1 เมตรแตกกิ่งก้านสาขามาก

ใบ ใบเดี่ยวรูปหัวใจปลายแหลม เนื้อบาง

ดอก ดอกสีขาวก้านมียางเหนียวออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง

ผล กลมสีเขียวมีขนเหนียวรอบตัว เกิดตามป่าดงดิบและป่าโปร่งทั่วไป

สรรพคุณ :

ใบ รสร้อน แก้ลมในกองเสมหะ ช่วยย่อยอาหาร ขับผายลม

ดอก รสร้อน แก้โรคตา แก้โรคให้หนาวให้เย็น

ต้น รสร้อน ขับระดู ชำระมลทินให้ตกไป

ราก รสร้อน ขับลมในอก ขับโลหิตอันมีพิษ แก้อริดสีดวง แก้กบวม แก้กุดทะราด บำรุงธาตุ บำรุงโลหิต แก้ปวดท้อง แก้ท้องเสีย กระจายเลือดลม

รากมีสาระสำคัญ มี Plumbagin ,chloroplumbagin,sistostrolเป็นต้น

แฉาง*Niebuhriasiamensis*Kurz.

วงศ์ : CAPPARIDACEAE

ชื่ออื่น -

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง
- ใบ ใบประกอบรูปนิ้วมือ ใบย่อย 3-5 ใบรูปหอกเรียวเล็กสีเขียวเข้ม
- ดอก ดอกเล็กๆสีขาว ออกที่ปลายกิ่ง
- ผล ผลกลมเท่าหัวแม่มือ สีเหลือง

สรรพคุณ :

- ใบ รสขมเมา แก้พิษผุ แก้ดีซ่าน แก้หน้ามืด แก้ตาฟาง แก้ไข้จับสั่น
- ราก รสขมเมา บำรุงร่างกาย แก้ปัสสาวะพิการ แก้กระษัย แก้ปวดเมื่อย ขับปัสสาวะ ทำยาอบ แก้ชาบวม
- ทั้งต้น รสขมเมา ต้มดื่ม แก้ดีซ่าน แก้หน้ามืด แก้ตาฟาง แก้ไข้จับสั่น

จำปี *Michelia alba* DC

วงศ์ : MAGNOLLIACEAE

ชื่ออื่น -

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูงประมาณ 15 เมตร

ใบ ใบเดี่ยว

ดอก ดอกเดี่ยวออกตามซอกใบ สีขาว กลิ่นหอม นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ และเก็บดอกขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดและกิ่งตอน

สรรพคุณ :

ใบ รสเผื่อน แก้หลอดลมอักเสบเรื้อรัง แก้ต่อมลูกหมากอักเสบ ขับระดูขาว

ดอก รสขมหอม บำรุงหัวใจ บำรุงน้ำดี บำรุงโลหิต

ชะมดต้น *Hibiscus abelmoschus* Linn. *Abelmoschus moschatus* Medic.

วงศ์ : MALVACEAE

ชื่ออื่น ผ้ายผี

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงประมาณ 2-3 เมตร มีขนปกคลุมทั้งต้น
- ใบ ใบเดี่ยว ขอบใบหยัก 5-7 หยัก ก้านยาว
- ดอก ดอกเดี่ยว กลีบดอกสีเหลือง 5 กลีบ กลางดอกด้านในมีสีม่วงแดง
- ฝัก ฝักกลมป้อมคล้ายกระเจี๊ยบมอญ แต่สั้นกว่ามีขนปกคลุม เมื่อแก่แตกออกมีเส้นใยเหมือนผ้าย เมล็ดรูปไต ถ้าขยี้ดมจะมีกลิ่นคล้ายกลิ่นชะมดเซ็ด

สรรพคุณ:

- ใบ รสเมาเบื่อ ขำพยาธิผิวหนัง กลากเกลื้อน แก้โรคหนองใน
- ดอก รสเมาเบื่อ ขับพยาธิไส้เดือน แก้น้ำกามเคลื่อนขณะหลับ
- ลูก รสเมาร้อน พอกฝีแรงให้แตกเร็ว
- เมล็ด รสขม ขี้ขม แก้โรคกระเพราะอาหาร แก้กามโรคหนองใน เจริญอาหารบดผสมน้ำมัน ทาแก้หิด แก้ผื่นคัน รักษาโรคขาดสีของผิวหนัง (ผิวหนังต่างเผือก) บดเป็นผงโรยในตู้เสื้อผ้ากันแมลง ผสมในเครื่องหอม
- ต้น รสเมาเบื่อ แก้เกลื้อนซาง เรื้อนน้ำเต้า เรื้อนกวาง
- ราก รสเมาเบื่อ ขำพยาธิตามรากผม ขุมขน แก้กั้งแค แก้โรคหนองใน

ชะมวง *Garciniaatroviridis*

วงศ์ : GUTTIFERAE

ชื่ออื่น กระมวง, มวงส้ม, หมากโมก, กานี (ใต้)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น ชะมวงเป็นไม้ต้น สูง 15-30 ม. เรือนยอดเป็นพุ่มทรงสูงเปลือกเรียบสีน้ำตาลคล้ำเกือบดำ เปลือกชั้นในสีแดง มียางสีเหลืองซึมออกมาเป็นเม็ดๆ
- ใบ เป็นใบเดี่ยวเรียงตรงข้ามแผ่นใบรูปรี แกรมรูปใบหอกถึงรูปขอบขนานแกรมรูปใบหอก กว้าง 2-3.5 ซม. ยาว 6-15 ซม. เรียวไปทางปลายและโคนใบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบบางไม่เด่นชัด ก้านใบยาว
- ดอก เล็กสีเหลืองนวลถึงสีชมพู หรือแดง ออกเป็นกระจุกตามง่ามใบใกล้ปลายกิ่ง ผล รูปกลม หรือรูปกลมแกมรูปไข่ กว้าง 2.5-3 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. สุกสีเหลืองส้ม มีกลีบเลี้ยงขนาดใหญ่ 4 กลีบปิดขั้วผล

สรรพคุณ :

ใบและผล รสเปรี้ยวแก้ธาตุพิการ ระบายท้อง แก้กระหายน้ำ ระบายท้อง แก้ไข้ กัดฟอกเสมหะ และโลหิต

ราก รสเปรี้ยว แก้ไข้ตัวร้อน

ชุมเห็ดเทศ *Cassia alata* Linn.

วงศ์ : CAESALPINIACEAE

ชื่ออื่น ชุมเห็ดใหญ่, ชุมเห็ด, ลับหมื่นหลวง, ชี้คา, หญ้าเล็บหมื่นหลวง, หมากกะลิงเทศ (เหนือ)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้พุ่มสูงประมาณ 3 เมตร
- ใบ ใบประกอบแบบขนนก ขนาดใหญ่ ใบย่อยรูปขอบขนาน
- ดอก ดอกช่อสีเหลืองชูตั้ง
- ฝัก ฝักยาวราว 4 นิ้วเป็นจีบ เมื่อแก่จะแตกออก

สรรพคุณ :

- ใบ รสเบื่อเอียน บดผสมกระเทียมหรือน้ำปูนใสทาแก้กลากเกลื้อน ดองสุราหรือปิ้งไฟ ชงน้ำดื่ม เป็นยาระบายและสมานธาตุ
- ดอก รสเอียน เป็นยาระบาย
- ฝัก รสเอียนเบื่อ แก้พยาธิ ระบาย ขับพยาธิตัวตืด พยาธิไส้เดือน
- ต้น รสเบื่อเอียน ขับพยาธิในท้อง
- ต้น ราก ใบ รสเบื่อเอียน แก้กระษัยเส้น ทำหัวใจให้ปกติ แก้ท้องผูก ขับปัสสาวะ

ชิงชี่ *Capparis micracantha* DC.

วงศ์ : CAPPARIDACEAE

ชื่ออื่น ชิงชี่, พญาจอมปลวก, แสมซอ, กินชี่, จิงโจ้, กระดาษขาว, ค้อนกลอง, พุงแก, ซิซอ (ปราจีนบุรี), น้ำนอง (สุโขทัย), หนวดแมวแดง (เชียงใหม่), แซ่ม้าทะเลลาย (เชียงราย), ชายชู้ (ชัยภูมิ), เม็งซอ, พวงมะละกอ (ปัตตานี)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดย่อม
- ใบ ใบเดี่ยวเขียวแข็ง โคนและปลายใบมน รูปเหมือนลิ้น
- ดอก ดอกเดี่ยวกลีบด้ามนอน 2 กลีบ สีขาวกลีบตรงกลางปลายแยกออกเป็น 2 แฉกมีสีเหลืองหรือสีแดง เกสรตัวผู้เป็นเส้นเล็กสีขาว เหมือนหนวดแมว
- ผล ผลกลมขนาดมะนาว เมื่อสุกสีแดง เนื้อรสหวานรับประทานได้ เกิดตามป่าโปร่งป่าดงดิบเขาทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

- ใบ รสเฝื่อนเมา แก้โรคผิวหนัง แก้ไข้กาฬ แก้สันนิบาต แก้ตะคิว
- ดอก รสขื่นเมา แก้มะเร็ง
- ลูก ดิบ รสขื่นปร่า แก้โรคในลำคอ
- ต้น รสขื่นปร่า แก้ฟกบวม
- ราก รสขมขื่น แก้โรคที่เกิดในท้อง ขับลมให้ชานออกมา แก้ไข้ร้อนภายในทุกชนิด แก้ไข้เพื่อติและโลหิต ไข้พิษ ไข้กาฬ แก้โรคตา

ช้องแมว *Gmelinaphilippensis* Cham.

วงศ์ : VERBENACEAE

ชื่ออื่น ช้องแมว,ควาย,คยองขุน (สุราษฎร์),จิ้งจาย (ใต้),ช้องแมว ใหญ่,ช้องแมวน้ำ,จิ้งจ้อ,ช้องแมว (เหนือ),
ปะงางอ (ปัตตานี)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้จำพวกเถาขึ้นต้น
- ใบ ใบเดี่ยวรูปไข่ยาว ออกเรียงกันเป็นคู่ๆมีหนามแหลมที่โคนก้านใบ
- ดอก ดอกช่อแน่น ทรงกรวย กลีบดอกสีเหลือง กลีบเลี้ยงสีแดงแกมเขียว
- ผล ผลกลมรีเหมือนลูกพุทรา เมื่อสุกสีเหลือง เกิดตามลำน้ำริมธาร ป่าโปร่งทั่วไป ขยายพันธุ์
ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

- ใบ รสขม แก้บวม ขับพยาธิ แก้ปวดฟัน แก้เหงือกอักเสบ บวม ตำพอกแก้ผมรั้ง แก้ปวดศีรษะ
รักษาบาดแผล
- ผล รสเปรี้ยวขมร้อน แก้โรคท้องมาน แก้ปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ แก้ไอ แก้วัณโรค ทาแผลน้ำกัด
เท้า
- ราก รสขมเย็น แก้วัณโรค แก้ร้อนในกระหายน้ำ ดับพิษร้อน ถอนพิษไข้ แก้พิษฝิภายใน ขับพยาธิ
แก้ตานขโมย แก้กระษัย
- ใบ,ลูกสด รสเปรี้ยวขม คั้นเอาน้ำหยอดแก้ปวดหู

ตองแตก *Baliospermum montanum* Muell. Arg., *B. axillare* Blume.

วงศ์ : BUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น ทนดี, ถ่อนดี, เปล้าตองแตก (เหนือ), น่องป้อม, ลองปอม (เลย), ยาบูเวอ (เงี้ยว)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดย่อมสูง 1-2 เมตร

ใบ เป็นใบเดี่ยวขนาดเท่าฝ่ามือ ขอบจักมี 2 ชนิด คือ ชนิดใบไม่เว้า มักเรียกว่า ตองแตก กับใบเว้าลึกเป็นสามแฉก เส้นกลางใบแยกเป็นสาม เส้นรากฐาน มักเรียกว่า ทนดี

ดอก ดอกช่อขนาดเล็ก ตั้งที่ปลายยอด สีขาว

ผล ผลขนาดเท่านิ้วก้อย สีเขียว มีสามพู คล้ายลูกสลอดหรือสบู่ แต่เล็กกว่าและมีขน เปลือกแข็ง

สรรพคุณ :

ใบ รสเฝื่อน ต้มดื่ม แก้หืด ระบายอุจจาระ

เมล็ด รสเบื่อขม เป็นยาถ่ายอย่างแรง แทนสลอดได้ ตำทาถูขนาดแก้ปวดตามข้อ

เปลือกต้น รสเฝื่อน เป็นยาถ่าย

ราก รสเฝื่อนร้อนขม ต้มดื่ม ถ่ายลมถ่ายเสมหะเป็นพิษ ไม่ใช่ท้อง ใช้ในรายที่ถ่ายด้วยยาตำไม่ได้ แก้บวมน้ำ แก้ตีส่าน แก้ม้ามอักเสบ แก้โรคโลหิตจาง

ตะโกนา *Diospyros rhodocalyx* Kurz.

วงศ์ : EBENACEAE

ชื่ออื่น พญาช้างดำ, ตะโก, มะโก (เหนือ), โก (อีสาน), มะถ่านไฟผี (เชียงใหม่)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น ไม้ยืนต้นขนาดกลาง เปลือกหนามีตระครุ่สีดำ

ใบ ใบเดี่ยวรูปไข่กลับผสมสี่เหลี่ยมขนมเป็ยกปุน ขนาดเท่าใบช่อย

ดอก ดอกเพศผู้เพศเมียอยู่คนละต้น ดอกตัวผู้เป็นช่อ ดอกตัวเมียเป็นดอกเดี่ยวออกตามง่ามใบ

ผล ผลกลมโตเท่าหัวแม่มือเล็กน้อย อ่อนจะมีขนสีน้ำตาลแดง เมื่อแก่ผิวเกลี้ยงสีเหลืองอมเขียว

สรรพคุณ :

ลูก , เปลือกลูก , เปลือกต้น , เนื้อไม้ แก้ก้องร่วง ขับพยาธิ ขับระดูขาว

ขับปัสสาวะ บำรุงธาตุ ช่วยย่อยอาหาร ยาอายุวัฒนะ

ใบ ใบออกซ้อนกันเป็นแผง ใบเรียวยาว สีเขียวแก่

ตะขบป่า *Planchonellasiamensis* Fletcher

วงศ์ : SAPOTACEAE

ชื่ออื่น มะแคว้นนก, ตานเสี้ยน, (ราชบุรี, กาญจนบุรี, สุพรรณบุรี)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดย่อม ตามกิ่งมีหนามแหลมยาวตลอดทั้งต้น กิ่งก้านสาขาออกเบียดกันในทางตั้ง
- ใบ ใบเดี่ยว รูปไข่ ปลายแหลม ผิวเรียบ
- ดอก ดอกเดี่ยวเล็กๆ สีขาว
- ผล ผลกลมขนาดปลายนิ้วมือ เกิดอยู่ตามป่าโปร่งชายเขา ป่าละเมาะทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

- เนื้อไม้ รสฝาดขื่น ขับพยาธิไส้เดือน แก้กทันขโมย แก้โรคผิวหนัง ประดง ผื่นคัน
- ราก รสหวานฝาดร้อน แก้กทันขโมย ขับพยาธิไส้เดือน บำรุงน้ำนม

ตะเคียนทอง *Hopea odorata* Roxb.

วงศ์ : DIPTEROCARPACEA

ชื่ออื่น -

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูงประมาณ 20-40 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลดำ เปลือกต้นสีน้ำตาลเหลือง

ใบ ใบเดี่ยวรูปหอก

ดอก ดอกช่อเล็ก สีขาว หอม ออกตามง่ามใบ

ผล ผลรูปไข่ยาว 1 เซนติเมตร มีปีกรูปพายทรงสวย 2 ใบ มีเส้นตามยาว

สรรพคุณ :

เปลือก,เนื้อไม้ รสฝาดเมา มีฤทธิ์เป็นยาปฏิชีวนะ แก้อักเสบ ห้ามเลือด

เปลือก รสฝาดเมา สมานแผล แก้บิดมูกเลือด แก้ลงแดงแก้เหงือกอักเสบ ฆ่าเชื้อโรคในปาก

ตะเค็ด *Cassia occidentalis*

วงศ์ : LEGUMINOSAE

ชื่ออื่น (ผัก)เค็ด

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้พุ่มเตี้ยชนิดหนึ่ง สูงประมาณ 0.5-2.0 เมตร

ดอก ดอกสีเหลืองออกลูกเป็นฝัก พบทั่วไปตามหัวไร่ปลายนาและบริเวณข้างถนน ตามสนามหญ้า

สรรพคุณ :

ยอดอ่อนและใบอ่อน กินได้เป็นผักจิ้มแต่ต้องต้มให้สุกเสียก่อน

ตะไคร้ *Cymbopogon citraus* Stapf

วงศ์ : GRAMINEAE

ชื่ออื่น คาหอม (เงี้ยว-แม่ฮ่องสอน), จะไคร้ (เหนือ), เซ็ดเกรย (เขมร-สุรินทร์), ไคร (ใต้), ตะไคร้แกง (กลาง), หัวคิงโค (อีสาน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ล้มลุก จะขึ้นกอใหญ่สูงประมาณ 1 เมตร ลักษณะของลำต้น เป็นรูปทรงกระบอก แข็ง เกลี้ยง
- ใบ เป็นใบเดี่ยว แตกใบออกเป็นกอ ปลายใบแหลม และผิวจะสามมื่อทั้งสองด้านเส้นกลางใบจะแข็ง ขอบใบจะมีขนขึ้นเล็กน้อย ใบสีเขียว
- ดอก ออกเป็นช่อกระจาย ช่อดอกย่อยมีก้านออกเป็นคู่ๆ จะมีใบประดับรองรับ
- อื่นๆ การขยายพันธุ์โดยใช้เหง้า พบในประเทศที่มีอากาศร้อน ตะไคร้เป็นพืชสวนครัวที่เพราะปลูกทั่วไป

สรรพคุณ:

- ทั้งต้น เป็นยารักษาโรคหืด แก้วปวดท้อง ขับปัสสาวะ แก้อหิวาตกโรค และทำเป็นยาทานวดแก้ปวดเมื่อยก็ได้
- เหง้า เหง้าแก่ที่อยู่ใต้ดินฝานเป็นแว่นบางๆ คั่วไฟอ่อนๆพอเหลืองขงเป็นยา ต้มวันละ 3 ครั้ง ละครึ่งถ้วยชา เป็นยาแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ขับลม แก้วปัสสาวะพิการ แก้วนี้บ ำรุงธาตุไฟให้เจริญ
- ใบ ใบสดช่วยลดความดันแก้วใช้
- ราก เป็นยาแก้ไอ แก้วปวดท้อง แก้วท้องเสีย

ตะลิงปลิง *Averrhoa bilimbi* Linn.

วงศ์ : AVERRHOACEAE

ชื่ออื่น กะลิงปลิง, หลิงปริง (ใต้), บลีมิง (มลายู)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อม สูงประมาณ 5-10 เมตร
- ใบ ใบประกอบขนนก ใบย่อยรูปหอก
- ดอก ดอกช่อ ออกตามกิ่งหรือลำต้น สีเหลือง โคนขาวหอม
- ผล ผลกลมยาวปลายมน เป็นพู่ตามยาว สีเขียว รสเปรี้ยว เมื่อสุกสีเหลือง เมล็ดแบบ

สรรพคุณ:

- ใบ รสเฝื่อน แก้ลำไส้ใหญ่อักเสบ ไชข้ออักเสบ แก้กามโรค รักษาสิว พอกแก้คัน แก้คางทูม
- ดอก รสเปรี้ยวฝาด แก้ไอ
- ลูก รสเปรี้ยวฝาด เจริญอาหาร บำรุงร่างกาย สมานแผล ขับเหงื่อ แก้ปวดกระดูก แก้ไข้ แก้ไอ แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้ริดสีดวงทวาร

ตำแยแมว *Acalypha indica* Linn.

วงศ์ : EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น ตำแยตัวผู้, หานแมว (เหนื่อ)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ทรงพุ่มขนาดเล็ก สูง 2-4 ฟุต

ใบ ใบเดี่ยว ทรงกลม ขอบใบจัก ผิวสากเล็กน้อย

ดอก ดอกช่อเล็กสีเขียวอ่อน

สรรพคุณ :

ใบ, ต้น รสเฝื่อน ต้มกินแต่น้อย ขับเสมหะ กินมากทำให้อาเจียน ถอนพิษเมาเบื่อ ในทางเดินอาหาร
ขับพยาธิเส้นด้าย

ตำลึง *Cocciniagrandis* Voigt.

วงศ์ : CUCURBITACEAE

ชื่ออื่น ตำลึงตัวเมีย, ผักแคบ (เหนือ), สีสบาท, แคเต่า (กระเหรียง)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น ตำลึงเป็นไม้เลื้อยเนื้อแข็ง
- ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ มีมือเกาะเป็นเส้นยาวออกตรงข้ามใบ รูปค่อนข้างกลม หักเป็นห้ามุม หรือเว้าลึกเป็นแฉกโคนใบเว้าเป็นรูปหัวใจ
- ดอก ดอกออกที่ซอกใบ กลีบดอกสีขาว รูประฆัง
- ผล ผลเป็นรูปทรงกระบอก

สรรพคุณ :

- ใบ แก้มलगัดต้อย ช่วยลดอาการคัน ช่วยถอนพิษและลดอาการปวดแสบปวดร้อนได้ใบแก่ ตากจนแห้ง นำไปบดเป็นผงละเอียดชงกับน้ำร้อน ช่วยลดน้ำตาล ไบสด ตำละเอียดผสมกับ ดินสอพอง ทาบริเวณที่เป็นเริมหรืองูสวัด ช่วยให้อาการที่เป็นอยู่หายเร็วขึ้น
- ผล ผลดิบฝานเอาเมล็ดออกผสมกับใบตำลึงตากแห้ง ชงกับน้ำร้อนช่วยลดน้ำตาลในเลือด

เถาว์ลัยเปรียง *Derris scandens* Benth.

วงศ์ : LEGUMINOSAE

ชื่ออื่น เครือตาปลา, เครือต๋ับปลา (อีสาน), เครือเขาหนัง, เถาว์ลัยเปรียงแดง, เถาว์ลัยเปรียงขาว, ย่านเหมาะ (นครศรีธรรมราช)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้เถาขนาดใหญ่ พาดพันตามต้นไม้อื่น เถาใหญ่มักจะบิด
- ใบ ใบประกอบ ใบย่อยรูปไข่กลับ ผิวเรียบ มันเขียว ขอบเรียบ ปลายแหลมน้อย
- ดอก ดอกเล็กเป็นช่อพวงระย้า สีขาวดก
- ฝัก ฝักแบนยาว ออกเป็นพวง
- เนื้อไม้ เนื้อไม้มีวงสีเข้ม มีสองชนิด คือ ชนิดแดงเนื้อสีแดง วงสีแดงเข้ม ชนิดขาว เนื้อสีน้ำตาลอ่อนๆ วงสีน้ำตาลไหม้

สรรพคุณ : (เหมือนกันทั้งสองชนิด หมอยาพื้นบ้านนิยมใช้ชนิดขาว ชนิดแดงหายาก)

- เถา รสเฝื่อนเอียน ต้นรับประทานถ่ายเส้น ถ่ายกระษัย แก้เส้น เอ็นขอด ถ่ายเสมหะ ไม่ถ่ายอุจระ จึงเหมาะที่จะใช้ในโรคบิด ไอ หัวด ใช้ในเด็กได้ดี ทำให้เส้นเอ็นอ่อนลง ขับปัสสาวะพิการ คั่วให้หอมชงกินแทนน้ำชา แก้เอ็นพิการ แก้เมื่อยขบตามร่างกาย บางท่านกล่าวว่าทำให้มีกำลังดีแข็งแรงสู้ไม่ถอย แก้กระษัยเหน็บชา
- ราก รสเฝื่อนเมา ใช้เบื่อปลา เป็นยาอายุวัฒนะ ขับปัสสาวะ

เถาเอ็นอ่อน *Cryptolepisbuchanani*Roem. &schult.

วงศ์ : PERIPLOACEAE

ชื่ออื่น ตีนเป็ดเครือ (เหนือ),เครือเจน,เครือเขาเอ็น (เชียงใหม่),เมื่อย,หม่อนตีนเป็ด (สุราษฎร์ฯ),หญ้าลิเลน (ปัตตานี)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้เถา เถากลมเปลือกมีผิวบางๆ สีแดงเข้มหุ้มอยู่ เถาแก่เปลือกหนาเป็นสีดำ
- ใบ ใบเดี่ยวรูปไข่ ผิวเรียบมันหนา ขอบเรียบ ยาว 10-20 เซนติเมตร
- ดอก ดอกช่อสีเหลืองออกตามง่ามใบ
- ฝัก ฝักออกเป็นคู่ปลายแหลม เมื่อแก่แตกออกเมล็ดเล็ก มีปีกพวยสีขาวปลิวไปตามลม

สรรพคุณ:

- ใบ รสเบื่อเอียน ทำลู่ประคบ แก้เมื่อยขบ แก้ปวดเสียวเส้นเอ็น คลายเส้นเอ็น
- เถา รสขมเบื่อมัน ต้มบำรุงเส้นเอ็นให้แข็งแรง แก้เส้นเอ็นพิการ เส้นแข็ง แก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น แก้ชัดยอก ทำให้คลายการติงตัว
- เมล็ด รสขมเมา ขับลมในกระเพาะอาหาร แก้จุกเสียด แน่นเฟ้อ

ทองหลาง *Erythrina fusca* Lour.

วงศ์ : LEGUMINOSAE

ชื่ออื่น ทองหลางหนาม,ทองหลางน้ำ

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ใบ ใบประกอบสามใบ ใบย่อยโตเหมือนใบกระดังงาไทย ลำต้นและกิ่งก้านมีหนามเล็กๆแหลมคมตลอดต้น

ดอก ดอกเหมือนดอกแค ออกเป็นช่อสีแดงเข้ม ออกดอกตอนผลัดใบ ใบใช้เป็นอาหารได้

สรรพคุณ :

ใบ,เปลือก รสเฝื่อนเฝื่อน แก้เสมหะ แก้ลมพิษ หยอดตา แก้ตาแดง ตาแฉะ ตาฝ้าฟาง ดับพิษร้อน

ราก รสเมาเย็นเฝื่อน แก้พยาธิในท้อง แก้ตาฟาง แก้เสมหะและลม แก้ไขหวัด ปอกบาดแผลแก้ปวดแสบปวดร้อน

นมทองหลาง (ฐานของหนาม ลักษณะนูนเหมือนเต้านม) รสเมาเย็น ดับพิษร้อน แก้กลากเกลื้อน

ทับทิม *Punicagranatum* Linn.

วงศ์ : PUNICACEAE

ชื่ออื่นพิลลา (หนองคาย), มะก่องแก้ว (น่าน), มะเกี๊ยะ (เหนือ), หมากจิ้ง (แม่ฮ่องสอน), เชียะลิ้ว (จีน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดกลาง ตามกิ่งก้านมีหนามแหลมยาว
- ใบ ใบเดี่ยวรูปหอกแหลม เรียบมันเขียวเข้ม
- ดอก ดอกช่อกลีบสีขาวหรือส้มแดง กลีบเลี้ยงสีส้ม
- ผล ผลกลมแป้น มีกลีบเลี้ยง ดอกติดอยู่ที่ปลาย เมล็ดสีแดงสดใส, สีขาวใส, สีมชมพู นิยมใช้ชนิดดอกขาวทำยา

สรรพคุณ :

- ใบ รสฝาด แก้ท้องร่วงได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ แก้บิดมูกเลือด ปิตธาตุ สมานแผล
- ดอก รสฝาดหวาน ต้มดื่มแก้หูดในอวัยวะเพศ บดโรยแผลที่มีเลือดออก
- เนื้อหุ้มเมล็ด รสหวานอมเปรี้ยว ระบายอ่อนๆ บำรุงหัวใจ ให้ชุ่มชื่นหัวใจ
- เปลือกลูก รสฝาด ต้มดื่ม แก้ท้องร่วง แก้บิดมูกเลือด ปิตธาตุ แก้อติสาร ถ่ายพยาธิ แก้กษาม ต้มเอาน้ำชะบาดแผล สมานแผล ข่าเชื้อโรคบาดแผล ผนกับน้ำปูนใส หรือโรยแผลเน่าเปื่อยพุพอง
- เปลือกต้น, ต้น, ราก รสเมาเบื่อ ถ่ายพยาธิ
- เปลือกราก รสเมาเบื่อ ต้มดื่มแก้ระดูขาว แก้กตเลือด ถ่ายพยาธิ

เทพธาโร *Cinnamomum parthenoxylon* Meissn., *C. porrectum* Kosterm.,

Cinnamomum glantuliferum Nees

วงศ์ : LAURACEAE

ชื่ออื่น จวง, จวงหอม (ใต้), จะโคตัน, จะโคหอม (เหนือ), ปุตัน, ตะไคร้ตัน (อีสาน), มีอแตกะมาจิง (มลายู), อบเชยจีน, ไม้การบูร

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นผลัดใบขนาดใหญ่ สูง 10-30 เมตร เปลือกต้นเรียบสีเทาอมเขียวหรือน้ำตาลคล้ำ เนื้อไม้สีขาว แก่นสีน้ำตาลหอมฉุน กลิ่นเหมือนการบูร
- ใบ ใบเดี่ยว รูปไข่ยาวหรือขอบขนาน ปลายและโคนแหลม เส้นใบตามยาว 3 เส้น ลึกซัด ดกหนา ทึบ
- ดอก ดอกสีขาวออกเหลือง

สรรพคุณ:

- ใบ รสเผ็ดร้อนหอม เรียกว่าใบกระวาน ใช้ทำเครื่องเทศ ขับลม บำรุงธาตุ แก้ท้องแน่นอืดเพื่อ
- เนื้อไม้ รสเผ็ดร้อนหอม แก้ลมจกเสียด แน่นเพื่อ ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร แก้ปวดท้อง ขับผายลม ทำให้เรอ บำรุงธาตุ ผนกับเปลือกหอยขม น้ำชาข้าวตำกัณยา แก้ไข้สะอึก
- ยาง รสร้อน ถ่ายพยาธิ ถ่ายน้ำเหลืองเสีย ถ่ายอย่างแรง

น้อยหน่า *Annonamosa* Linn

วงศ์ : ANNONACEAE

ชื่ออื่น น้อยหน่า (กลาง), บักเขียบ (อีสาน), รอนแ่น มะนอแ่น มะแ่น (เหนือ), ลาหนัง (ปัตตานี)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูงประมาณ 5-8 เมตร แตกกิ่งก้านสาขาเป็นก้านเล็กๆ กิ่งและลำต้นมีผิวเรียบสีเทาอมน้ำตาล
- ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับตามข้อต้น ใบเป็นรูปรีปลายและโคนใบแหลม
- ดอก ดอกเดี่ยวอยู่ตามง่ามใบ ดอกจะห้อยลงมี 2 ช่อกลมมน แต่ละช่อจะมีเนื้อสีขาว และมีเมล็ดสีดำอยู่ภายใน
- อื่นๆ ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด ตัดตา เสียบยอด พบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สรรพคุณ :

- ใบสด ใบสดของน้อยหน่ามีกลิ่นเหม็นเขียว ใบสดประมาณ 1 กำมือ (15 กรัม) ตำหีละเอียดผสมกับน้ำมันมะพร้าวขี้ให้ทั่วศีรษะใช้ผ้าโพกไว้ 2 ชั่วโมง ใช้หวีสางเหาออกสระผมให้สะอาด

น้อยโหน่ง *Annona reticulate* Linn.

วงศ์ : ANNONACEAE

ชื่ออื่น น้อยหน่ง, มะเนียงแข็ง (เหนือ), หนอนลาว (อุบลฯ), เร่งน้ำ (กระเหรี่ยง-กาญจนบุรี), มะดาก (แพร่), มะโหน่ง, คำพิรส (อีสาน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ใบ ใบรูปหอกยาวปลายแหลมโตและหนากว่าใบน้อยหน่า หน้าใบสีเขียวเข้ม ท้องใบสีออกน้ำตาล เส้นใบเรียงขนานชัดเจน ออกเป็นคู่ๆ เรียงตามกิ่งที่เรียวเล็ก เหมือนก้านใบประกอบ

ดอก ดอกเหมือนดอกน้อยหน่าสีนวล

ผล ผลรูปหัวใจ เหมือนหัวใจคน สีค่อนข้างเรียบ มีลายเส้นตามตาซึ่งไม่โปนออกมาเหมือนน้อยหน่า เมื่อสุกมีสีน้ำตาลแดง

สรรพคุณ :

ใบ รสเฝื่อนเมา ตำพอกแก้ฟกบวม แก้พยาธิผิวหนัง เช้ายาประคบแก้ลมพาตชนิดแข็ง

ผลดิบ รสฝาด แก้ท้องร่วง แก้บิด ขับพยาธิ

น้ำนมราชสีห์ *Euphorbia humifusa* Willd.

วงศ์ : EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น น้ำนมราชสีห์เล็ก, หยูจับเช่า (จีน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นพืชจำพวกหญ้าเถาขนาดเล็ก ทอดเลื้อยไปตามดิน ยาว 4-6 นิ้ว

ใบ ใบเดี่ยวเล็กรูปไข่ ขอบจักฟันเลื่อย ออกเป็นคู่ตามข้อ

ดอก ดอกเป็นกระจุกเล็กๆออกตามง่ามใบ มียางสีขาวเหมือนน้ำนม

สรรพคุณ :

ทั้งต้น รสฝาดสุขุม บำรุงและเร้งน้ำนม ห้ามเลือด แก้บิด แก้ซัดเบา แก้ปัสสาวะ อุจจาระเป็นเลือด
แก้ริดสีดวงทวาร แก้ตาลขโมย แก้เลือดออกตามเหงือก แก้ผิวหนังผื่นคัน แก้ไขจับสัน แก้ตี
ชาน สตรีมีครรภ์ห้ามรับประทาน

บุก *Amorphophallus campanulatus* Blume

วงศ์ : ARACEAE

ชื่ออื่น หัวบุก, กะแพง, หัวขุ่น

ลักษณะทั่วไป:

- ต้น ไม้ล้มลุกจำพวกท้าวยายม่อมหัว ลำต้นพุ่งขึ้นมาจากหัวใต้ดินเป็นลำกลม โตกว่าท้าวยายม่อมมาก
- ใบ ใบแบนโตแผ่แบนราบ ขอบจักเว้าลึก ก้านและใบ ลายสีเขียว เหลือง ขาวสลับกันเป็นงู
- หัว หัวกลม บุกรोटันโตกว่าบุกธรรมดา หัวจะเป็นหลุมลงไปเหมือนรูปขันหิน บางต้นสูงประมาณ 5 ฟุต
- ดอก ดอกเป็นช่อรูปแฉ่ง เหมือนตะบอง ดอกเหลือง ก้านชูสีเขียวน้ำตาล ปลูกเป็นอาหาร

สรรพคุณ :

แป้งบุกเป็นอาหารสำหรับผู้ป่วยโรคเบาหวาน เป็นอาหารดูดสารพิษลดไขมันในเส้นเลือด

บัวบก *Centella asiatica* Urban

วงศ์ : UMBELLIFERAE

ชื่ออื่น จำปาเครือ, กะบังนอก (ลำปาง), ฆัณชุกะบรรณิ (สันสกฤต), เตี้ยกำเช่า, ฮมคัก (จีน), ผักหนอก (เหนือ)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้เถาเลื้อยทอดไปตามพื้นดิน
- ใบ ใบเดี่ยวทรงกลม ขอบจักเล็กน้อย
- ดอก ดอกช่อคล้ายร่ม สีม่วงแดง เกิดตามที่ลุ่มชื้น

สรรพคุณ :

- ทั้งต้น รสหอมเย็น บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง แก้ไข้ใน แก้อ่อนเพลีย ขับปัสสาวะ รักษาบาดแผล แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้โรคปวดศีรษะข้างเดียว แก้โรคเรื้อน แก้กามโรค แก้ตับอักเสบ
- เมล็ด รสขมเย็น แก้บิด แก้ไข้ แก้ปวดหัว

ปีบ *Millingtonia hortensis* Linn.

วงศ์ : BIGNONIACEAE

ชื่ออื่น ก้องกลางดง, กาชะลอง, กาดสะลอง (เหนือ)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ สูง 10-15 เมตร เปลือกต้นขรุขระ

ใบ ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยรูปไข่ปลายแหลม

ดอก ดอกเล็กเป็นท่อยาวปลายบานแยกเป็น 5 กลีบ สีขาว หอม ออกเป็นช่อโตๆ

ฝัก ฝักแบบเล็ก ยาว 20-30 เซนติเมตร หัวท้ายแหลม เมล็ดบางๆสีขาว เกิดตามป่าดิบ
แล้งและป่าเบญจพรรณทั่วไป

สรรพคุณ:

ดอก รสหวานหอม สุกแก้ริดสีดวงจมูก บำรุงน้ำดี บำรุงโลหิต บำรุงกำลัง แก้ลม

ราก รสเฝื่อน บำรุงปอด แก้วัณโรค แก้ปอดพิการ แก้ไอ แก้เหนื่อยหอบ

เปราะป่า *Kaempferia marginata* Carey.

วงศ์ : ZINGIBERSCEAE

ชื่ออื่น เปราะเขา, ตูบหมูป (อีสาน) เปราะเถื่อน (ประจวบฯ, หลังสวน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ล้มลุก

ใบ ใบอ่อนม้วนเป็นกระบอกออกมาแล้วแผ่ราบบนหน้าดิน ต้นหนึ่งมักมี 1-2 ใบ ใบทรงกลมโต ยาวราว 4-6 นิ้ว ใบเขียวเข้ม มีกระสีน้ำตาล ขอบเป็นสีน้ำตาล

ดอก ดอกสีขาวกลีบขอบบาง ขึ้นตามดินหรือเกาะ อยู่ตามซอกหิน ตามป่าไผ่ลำน้ำทั่วไป รสขมจัดมาก ใช้ปรุงอาหารไม่ได้ มีหลายชนิดบางชนิดปลายใบเว้าเล็กน้อยใบอ่อน ดอกโตขนาดเกือบ 2 นิ้ว บางชนิดใบย้อยลงมานิดหน่อย เกิดตามที่สูงชันและในป่าเบญจพรรณทั่วไป

สรรพคุณ :

หัว รสเผ็ดขมจัด แก้ไข้ แก้หวัด ขับลมในลำไส้ ตำผสมกับหัวหอม สุมกระหม่อมเด็ก แก้หวัดและเลือดกำเดาไหล

เปราะหอม *Kaempferia galangal* Linn.

วงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น เปราะหอมแดง,เปราะหอมขาว,ว่านหอม,หอมเปราะ,ว่านตีนดิน (เหนือ) ,ว่านแผ่นดินเย็น (เชียงใหม่), ชู (แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะ :

- ต้น เป็นไม้ล้มลุก
- ใบ ใบอ่อนม้วนเป็นกระบอกออกมาแล้วแผ่ราบ บนหน้าดิน ต้นหนึ่งมักมี 1-2 ใบ ทรงกลมโต ยาวประมาณ 3-4 นิ้ว หน้าใบเขียว เปราะหอมแดงท้องใบสีแดง เปราะหอมขาวท้องใบสีขาว มีกลิ่นหอม
- หัว หัวกลมเหมือนกระชาย ใบงอกงามในหน้าฝน แห้งไปในหน้าแล้ง เกิดตามที่ลุ่มชื้นแฉะในป่า ดงดิบ ละป่าเบญจพรรณทั่วไป

สรรพคุณ : ของเปราะหอมแดง

- ใบ รสเผ็ดขม แก้เคลื่อนไหวช้า
- ดอก รสหอมร้อน แก้ตาอักเสบตาฉะ
- ต้น รสเผ็ดขม แก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ
- หัว รสเผ็ดขม ขับเลือด แก้ไอ แก้ลมพิษ แก้ผื่นคัน แก้บาดแผล แก้เสมหะ เจริญธาตุไฟ แก้ท้อง

สรรพคุณ : ของเปราะหอมขาว

- ดอก รสหอมร้อน แก้เด็กนอนสะดุ้งผวา ร้องไห้ตาเหลือกตาช้อน เหลือบดูสูง
- ต้น รสเผ็ดขม ขับเลือดเน่าของสตรี
- หัว รสเผ็ดขม แก้โลหิตซึ่งเจือด้วยลมพิษ สุมศีรชะเด็กแก้หวัดคัดจมูก รับประทานขับลมในลำไส้ แก้เสมหะ เจริญไฟธาตุ แก้ท้อง

ไผ่รวก *Thyrsostachys siamensis* Gamble

วงศ์ : GAMINEAE

ชื่ออื่น ไผ่รวก, ไผ่ฮวก (เหนือ), แวปัง (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทั่วไป :

เป็นไผ่ที่นิยมปลูกไว้ใช้งาน คล้ายไผ่เลี้ยง ลำต้นเล็กและเตี้ยกว่า มีหนามเล็กน้อย นิยมใช้รากทำยา

สรรพคุณ :

- ใบ รสขื่นฝืด ขับลมและพอกล้างโลหิตระดูที่เสีย ขับระดูขาว แก้มดลูกอักเสบ ขับปัสสาวะ
- ตา รสฝืด ใช้แก้ฝีหนองภายในต่างๆ สุมไฟให้เป็นถ่าน รสจืด แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้พิษไข้กาฬ
- ราก รสเค็มร้อนขึ้น ขับปัสสาวะ แก้มตุกิดระดูขาว ปัสสาวะพิการ
- หน่อไม้ตาเต่า รสขื่นขมติดจะร้อน พอกแก้ตับหย่อน ตับทรุด ม้ามย้อย แก้กระษัยเลือดเป็นก้อน

พญารากเดียว *Cherodendron indicum* Kuntze.

วงศ์ : VERBENACEAE

ชื่ออื่น ไม้เท้ายายม่อมตัวเมีย, ไม้เท้าฤาษี, เท้ายายม่อมหนวดขาว กาชะลอง

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อม ลำต้นตั้งตรงไม่มีกิ่งก้านสาขา ลำต้นโตและเท้านิ้วมือ สูงประมาณ 4-5 เมตร
- ใบ ใบเดี่ยว รูปหอกเล็กเรียวยาว 6-7 นิ้ว ปลายและโคนแหลม สีเขียวออกตามข้อตรงข้ามกัน เป็นคู่ๆ สลับกันเป็นพุ่มที่กลางต้นถึงปลาย
- ดอก ดอกออกช่อเล็กๆเป็นช่อสั้นๆ มีปลายยอดเหมือน ฉัตร ดอกคล้ายดอกปีบ สีขาวมีจานรองดอก 5 แฉกสีแดง
- ผล ผลกลมเท่ารูปเกาศัน มีรากเดี่ยวพุ่งตรงลึกเกิดตามร่องที่รกร้างว่างเปล่า ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

- ต้น รสจืดเฝื่อน ขับเสมหะ ขับพิษไข้ทุกชนิด แก้อ่อนใน
- ราก รสจืดขื่น แก้อาเจียน

พลูคาว *Houttuyniacordata* Thumb.

วงศ์ : SAURURACEAE

ชื่ออื่น ผักคาวตอง (เชียงใหม่)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ขนาดเล็กต้นตั้งเตี้ยๆ แตกกิ่งก้านใบแผ่อยู่เหนือดินเล็กน้อย
- ใบ ใบเดี่ยวเหมือนใบพลู แต่หนากว่าเล็กน้อย โคนใบเว้าลึก ยาว 2-3 นิ้ว ใบมีกลิ่นคาวเหมือนปลาช่อน
- ดอก ช่อขนาดเล็กไม่มีก้าน ต้นและใบมีสีเขียวเข้ม

สรรพคุณ:

- ทั้งต้น รสเผ็ดคาว แก้กามโรค เข้าซ้อ แก้โรคผิวหนัง น้ำเหลืองเสีย ทำให้แผลแห้ง ฆ่าเชื้อโรค ทางเดินปัสสาวะ ขับปัสสาวะ ทาภายนอกให้เลือดมาเลี้ยงผิวหนัง
- ใบ รสเผ็ดคาว แก้กามโรค ทำให้น้ำเหลืองแห้ง แก้เข้าซ้อ แก้โรคผิวหนัง

พิกุล *Mimusopselengi* Linn.

วงศ์ : SAPOTACEAE

ชื่ออื่น แก้ว (เหนื่อ), กุล (ใต้)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ แผ่กิ่งก้านสาขามาก
- ใบ ใบเดี่ยว รูปหอก ปลายแหลม ผิวเรียบมัน ขอบเรียบ ยาว 4-5 นิ้ว
- ดอก ดอกเล็กๆ กลีบจ๊กเล็ก สีขาวออกเหลือง
- ผล ผลรูปไข่ ยาวราว 1-2 เซนติเมตร ผลสุกสีแสด เกิดตามป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ :

- ใบ รสเบื่อฝาด ฆ่าเชื้อกามโรค แก้หิด
- ดอก รสหอมสุขุม แก้ลม บำรุงโลหิต
- เมล็ด รสฝืด ขับปัสสาวะ
- เปลือกต้น รสฝาด ฆ่าแมลงกินฟัน แก้เหงือกอักเสบ
- กระพี้ รสเมาเบื่อ แก้เกลื้อน
- แก่น รสขมฝืด บำรุงโลหิต แก้ไข้
- ราก รสขมฝืด บำรุงโลหิต แก้เสมหะ แก้ลม

เพชรสังฆาต *Cissusquadrangularis* Linn.

วงศ์ : VITIDACEAE

ชื่ออื่น สันชะฆาต, ชันช้อ (ราชบุรี), สามร้อยต่อ (ประจวบฯ), เป๊ะฮวยหันขัดเช่า (จีน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้เถาเลื้อย เถารูปสี่เหลี่ยมเป็นปล้องๆ ตรงข้อเล็กรัดตัวลง มีมือยึดงอกออกจากข้อ

ใบ ใบเดี่ยวกลมเล็กผิวเรียบ

ดอก ดอกกลมเล็กสีแดงเขียวเป็นช่อเล็ก ออกตามข้อ

ผล ผลกลมเท่าเมล็ดพริกไทย สีแดงหรือดำ

สรรพคุณ :

เถา รสร้อนขมคั้น คั้นเอาน้ำดื่ม แก้อโรคลักปิดลักเปิด แก้ประจำเดือนไม่ปกติ แก้อริตสีดวงทวาร แก้อกระดุกแตกหักชั้น ขับลมในลำไส้ แก้อริตสีดวงทวารหนัก ทั้งชนิดกลีบมะไฟและเดือยไก่

ไพร *Zingiber cassumunar* Roxb

วงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ปูลอย ปุเลย (เหนือ), ว่านไฟ (อีสาน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ล้มลุกมีเหง้าใต้ดิน ลำต้นสูงประมาณ 0.5-1.5 เมตร เปลือกนอกเหง้ามีสีน้ำตาลแกรมเหลือง เนื้อในมีสีเหลืองแกรมเขียว มีกลิ่นเฉพาะ แทงหน่อหรือลำต้นเทียมขึ้นเป็นกอ
- ใบ มีใบประกอบทับซ้อนหรือเรียกว่ากาบอยู่ที่โคน ใบหุ้มซ้อนกัน ใบเดี่ยวเรียงสลับรูปขอบขนานแกมใบ กว้างประมาณ 3.5-5.5 เซนติเมตร
- ดอก ดอกช่อขนาดใหญ่แทงจากเหง้าใต้ดิน ช่อดอกมีหวั่นท้ายเรียวยาวใบประดับดอกสีเขียวอมม่วงดอกสีเหลืองอ่อนทยอยบานทีละ 2-3 ดอก
- อื่นๆ ขยายพันธุ์โดยใช้เหง้าขึ้นอยู่แถวตามป่าดงดิบชื้นในทั่วทุกภาคของประเทศไทย

สรรพคุณ:

- เหง้า ใช้แก้บิด แก้กลม ขับประจำเดือน แก้หืด แก้ท้องเสีย ยาภายนอกใช้ประคบ แก้อาการปวดเมื่อย แก้เคล็ดขัดยอกฟกบวม เส้นตึง เหน็บชา โดยต้มน้ำสมุนไพรอบ เหง้าไพรตากแห้งบดเป็นผง ใช้ครึ่งช้อนชา น้ำร้อนดื่มเกลือเล็กน้อย กินขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ขับประจำเดือน เหง้าสดตำให้ละเอียดเติมเกลือหรือฝนกับน้ำปูนใสกินรักษาโรคบิด สมานลำไส้

ผักขำ *Momordica cochinchinensis* (Lour.) Spreng.

วงศ์ : CUCURBITACEAE

ชื่ออื่น ผักขำ (เหนือ), ชีกาเครือ (ปัตตานี), พุคู้เต๊ะ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้เถาที่มีมือเกาะเดี่ยว
- ใบ ใบเดี่ยวขอบจักกว้างๆ แฉกถึงกลางใบ 3 แฉก ผิวเรียบมีต่อมเป็นจุดๆทั่วใบ มีต่อมที่โคนใบ ใบยาว 6-15 เซนติเมตร ออกสลับกัน
- ดอก ดอกตัวผู้โต 6-8 เซนติเมตร มี 5 กลีบสีขาวนวลจุดม่วง ก้านยาวมาก ดอกตัวเมียเล็กกว่าดอกตัวผู้ มีรังไข่กลมยาวพอง
- ผล ผลรูปไข่ยาว 10-15 เซนติเมตร ผิวมีหนามรอบแก่จัดสีแดง เมล็ดแบนดำ

สรรพคุณ :

- ใบ รสขมเย็น แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษอักเสบ ตำพอกแก้ปวดหลัง แก้กระตุกเดาะ แก้ฝี แก้พิษต่างๆ
- เมล็ด รสมันเผาเย็น ดิบเป็นพิษ คั่วให้กรอบรับประทานบำรุงปอด แก้ฝีในปอด แก้ไอ ขับปัสสาวะ แก้ท้องน้ำดีอุดตัน ใช้แทนเมล็ดแสลงใจ (โกฐกะกลิ้ง) ได้
- ราก รสเบื่อเย็น ต้มดื่มถอนพิษทั้งปวง ถอนพิษไข้ ขับเสมหะ แก้ไข้ช้อ ปวดตามข้อ แขน้ำสระम्म แก้ผมม่วง ฆ่าเหา

ฟ้าทะลายโจร *Andrographis paniculata* (Burm) Wall. Ex Ness.

วงศ์ : ACANTHACEAE

ชื่ออื่น น้ำลายพังพอน, สามสิบดี (ร้อยเอ็ด), ฟ้าสะท้าน (พัทลุง), เมฆทะลาย (ยะลา), คีปังฮี, ขวงขิมน้อย, โข่งเช่า (จีน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ล้มลุกลำต้นตั้งตรง ส่วนปลายกิ่งเป็นสี่เหลี่ยม สูง 1-2 ฟุต สีเขียว

ใบ เดี่ยวรูปหอกเรียวปลายแหลม ผิวเป็นมันเรียบสีเขียว

ดอก ดอกเล็กๆ สีขาวมีแต้มสีม่วงเป็นหลอดปลายแยก 5 กลีบ เป็นรูปปากบนและล่าง

ผล ผลรูปกระสวยกลมยาวเรียวสีเขียวเมื่อแก่จะแตกออกเป็นสองฉีก

สรรพคุณ :

ทั้งต้น รสขม รับประทานแก้ไข้ แก้หวัด แก้ต่อมทอนซิลอักเสบ แก้ปอดอักเสบ แก้บิด แก้ท้องเดิน ต้มกับเบญจมาศสวน ต้มแก้ไข้ตั้งอักเสบ ลดความดันเลือด ใช้แทนยาปฏิชีวนะได้ ไม่ควรใช้ติดต่อกันนานเกินไป เนื่องจากฟ้าทะลายโจรจะทำลายจุลชีพที่มีประโยชน์ในกระเพาะมากไป ผู้ที่มีความดันต่ำ เป็นโรคหัวใจไม่ควรใช้

ใบ รสขม บดผสมน้ำมันพืชทาแผลน้ำร้อนลวก ไฟไหม้ ใบสด นำมาเคี้ยวกลืนน้ำแก้คออักเสบ เจ็บคอ

มหาหงส์ *Hedychium coronarium* Koenig

วงศ์ : ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น กระทายเหิน, ตาท่าน, สเลเต, หางหงส์, เหินแก้ว, เหินคำ

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น ส่วนของลำต้นปลอมเป็นกาบใบที่หุ้มกันแน่นภายนอกแข็งสูง 1-3 เมตร
- ใบ ใบเดี่ยวรูปหอกแกมขอบขนาน กว้าง 4-8 ซม. ยาว 30-50 ซม. ปลายแหลม
- ดอก ดอกออกเป็นช่อขาวนวล ออกที่ปลายสุดของลำ มีดอกย่อย 3-4 ดอก เมื่อดอกบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 10 ซม. ดอกบานพร้อมกันและบานนานหลายวัน มีกลิ่นหอม ดอกที่ใกล้โรยเปลี่ยนเป็นสีฟางข้าว ออกดอกตลอดปี
- ผล ผลเป็นรูปไข่ ภายในมี 3 ช่องมีเมล็ดเป็นจำนวนมาก แต่ละเมล็ดหุ้มด้วยเนื้อเยื่อสีแดง

สรรพคุณ :

- เหง้า น้ำหอมระเหยจากเหง้าใช้เป็นยาขับลมและบำรุงกำลัง
- ต้น ใช้ทำเยื่อกระดาษ
- ดอก น้ำหอมระเหยจากดอกใช้ทำหัวน้ำหอม

มะกา *Bridelia siamensis* Draib

วงศ์ : EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น มะกาดัน, กอง, กองแกบ, (เหนือ), มาดกา (โคราช), สำเหล้าตัน (หนองคาย), ซำซ่า (เลย)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้น ขนาดกลาง
- ใบ ใบเดี่ยวทรงกลมปลาย และโคนแหลม สีเขียว ใบแห้งสีดำมัน
- ดอก ดอกเล็กๆ สีเหลืองเป็นช่อ ออกตามง่ามใบ
- ผล ผลกลมเล็กเท่าเมล็ดพริกไทย เกิดตามป่าดงดิบแล้ง ป่าโปร่งทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

- ใบ รสขมขื่น ต้มดื่ม ถ่ายเสมหะและโลหิต ถ่ายพิษตานซาง ถ่ายพิษไข้ ชักลมเบื้องสูงลงสู่เบื้องต่ำ ใบสดต้องบั้งไฟก่อนใช้ไม่ให้ไชรื้อท้อง
- เปลือกต้น รสขมฝาด แก้กระษัย สมานลำไส้
- แก่น รสขม แก้กระษัยไตพิการ ฟอกโลหิต ระบายอุจจาระธาตุ ขับเสมหะ

มะเกลือ *Diospyros mollis* Griff.

วงศ์ : EBENACEAE

ชื่ออื่น มะเกลือ, มะเกีย (เหนือ), มกเกลือ (ตราด), เกลือ (ใต้), ผีเผา (เงี้ยว)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ เรือนต้นพุ่มใหญ่ กิ่งอ่อนมีขนนุ่มๆ เปลือกต้นสีดำ แตกสะเก็ด แก่นสีดำ สนิท เนื้อละเอียดมันสวยงาม
- ใบ ใบเดี่ยว เรียงสลับรูปไข่ยาว ปลายทู่ยาว 48 ซม. วิเขียวเข้ม แห้งเป็นสีดำเงิน
- ดอก ดอกเพศผู้ เพศเมีย อยู่ต่างต้นกัน ดอกตัวผู้เล็กๆเป็นช่อสั้นๆออกตามง่ามใบ ดอกตัวเมียดอกเดี่ยวก้านยาว
- ผล ผลกลมเกลี้ยงขนาดราว 1 นิ้ว มีฐานรองดอก 4 ใบติดอยู่ที่ขั้วแข็งๆ ดิบสดมีสีเขียวอมเหลือง สุกสีเหลืองอมดำ แห้งสีดำ เมล็ดมีเนื้อฉ่ำน้ำหุ้ม รสหวานเย็น เกิดตามป่าเบญจพรรณ ป่าโปร่งทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

- ผล รสขึ้นฝื่อนเบื่อผาด ขับพยาธิในลำไส้ ถ่ายตานซาง ถ่ายกระษัย เอาลูกสดใหม่ไม่ซ้ำตำคั้นเอาน้ำผสมกับน้ำกะทิมะพร้าวสดดื่มทันที ห้ามเก็บไว้จะเกิดพิษ ขับพยาธิไส้เดือน พยาธิปากขอ พยาธิตัวตืด พยาธิเส้นด้าย จำนวนลูกเอาเท่าอายุแต่ไม่เกิน 25 ลูก เอาดีเกลือฝรั่ง 10 กรัม ละลายน้ำสุก 1 แก้ว ดื่มตามหลัง 30 นาที
- เมล็ด รสเมามัน ขับพยาธิในท้อง
- เปลือกต้น รสฝาดเมา เป็นยากันบูด แก้กระษัย ขับพยาธิ แก้พิษตานซาง
- ทั้งต้น รสฝาดเมา ขับพยาธิ แก้กตานซาง แก้กระษัย
- แก่น รสฝาดเค็มขมเมา ฝนกับน้ำข้าวขำกิน แก้อาเจียน แก้เป็นลมหน้ามืด แก้กระษัย แก่ริดสีดวง ทวาร แก้พิษตานซางขับพยาธิ

มะขามป้อม *Phyllanthusembica* Linn.

วงศ์ : EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น กันโตด (เขมร), กำทวด (ราชบุรี), มั่งลู, สันยาสา (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูง 5-12 เมตร เปลือกต้นสีเขียวยอมเทา ลอกออกเป็นแผ่นได้ เนื้อไม้มีสีแดงอมน้ำตาล
- ใบ ใบเดี่ยวขนาดเล็กคล้ายใบย่อยของใบมะขาม ก้านสั้นออกเรียงชิดกัน กิ่งก้านเรียวยาว
- ดอก ดอกเล็กสีขาวนวล ออกตามง่ามใบ กลิ่นหอมเหมือนผิวมะนาว
- ผล ผลกลมฉ่ำน้ำ สีเหลืองอมเขียวเล็กน้อย เกิดตามป่าโปร่ง ป่าเบญจพรรณทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

- ใบ รสฝาดขม ต้มอาบลดไข้
- ดอก รสหอมเย็น เข้ายาเย็น ระบายท้อง
- ลูกอ่อน รสเปรี้ยวหวานฝาดขม บำรุงเนื้อหนังให้บริบูรณ์ กัดเสมหะในคอ ทำให้เสียงเพราะ แก้มั่งสังให้บริบูรณ์ แก้กพรตีก แก้กพยาธิ
- ลูกแก่ รสเปรี้ยวฝาดขมเผ็ด แก้ไข้เจือลม แก้ไอ แก้เสมหะ ทำให้ชุ่มคอ ลดไข้ ขับปัสสาวะ ระบายท้อง บำรุงหัวใจ ฟอกโลหิต แก้ลม แก้โรคลักปิดลักเปิด มีวิตามินซีมากกว่าน้ำส้มคั้นในปริมาณเท่ากันถึง 20 เท่า
- เนื้อลูกแห้ง รสเปรี้ยวฝาดขม เป็นยาฝาดสมาน แก้กริดสีดวงทวาร แก้กบิด ท้องเสีย ใช้ควบกับธาตุเหล็ก แก้กโรคดีซ่าน และช่วยย่อยอาหารหมักได้แอลกอฮอล์ รับประทานแก้อาหารไม่ย่อย แก้กไอ แก้กดีซ่าน
- ยางจากผล รสเปรี้ยวฝาดขม หยอดตาแก้ตาอักเสบ รับประทานช่วยย่อยอาหาร ขับปัสสาวะ
- เปลือกต้น รสฝาดขม สมานแผล
- ราก รสฝาดเมาเบื่อสุขุม (ฝาดขม) ต้มดื่มแก้พิษ แก้พิษไข้ พิษโลหิต ทำให้เส้นยึด แก้มะเร็งกรามข้าง เป็นยาเย็นฟอกโลหิต ทำให้อาเจียน

มะดัน *Garcinia schomburgkiana* Pierre.

วงศ์ : GUTTIFERAE

ชื่ออื่น -

ลักษณะทั่วไป ;

ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง แตกกิ่งก้านเล็กๆมากมาย โคนกิ่งเล็กๆจะเป็นรูปนูนรอบ บางต้นมีกิ่งเล็กๆออกสานกันไปมาคล้ายรังนก เรียก รกมะดัน

ใบ ใบรูปหอก ปลายแหลม

ดอก ดอกเดี่ยวเล็กๆ 4 กลีบ สีแดงอ่อน ออกตามซอก

ผล ลูกกลมยาวเรียว เปรี้ยวจัด

สรรพคุณ:

ราก,ใบ รสเปรี้ยว แก้กระษัย แก้ระดูเสีย กัดเสมหะ ขับฟอกโลหิต แก้หวัด ระบายท้อง

รกมะดัน รสเปรี้ยว แก้หวัด แก้ไข้ทับระดู ฟอกโลหิต แก้ระดูเสีย กัดเสมหะ

ผล รสเปรี้ยว แก้คอเสมหะ ขับเสมหะ ระบายท้อง ฟอกโลหิตระดู

มะตูม *Aegle marmelos* Corr.

วงศ์ : RUTACEAE

ชื่ออื่น มะตูมบ้าน, กะทันตาเถร, มะปิ่น (เหนือ), ตูม (ใต้), บักตูม (อีสาน), พะนองค์ (เขมร)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ลำต้นและกิ่งก้านมีหนามเล็กแหลมยาว
- ใบ ใบประกอบ 3 ใบ ใบย่อยรูปไข่โตปลายแหลม ขอบหยักเล็กน้อย
- ดอก ดอกช่อ ออกตามง่ามใบและปลายกิ่ง กลีบด้านนอก สีเขียวอ่อน ด้านในขาวนวล กลิ่นหอม ไกลมีอยู่ 3 ชนิด
1. มะตูมไข่ ผลกลมคล้ายลูกมะขวิด เปลือกบาง
  2. มะตูมบ้าน ผลกลมยาวเปลือกหนา เมื่อแก่จะแข็งเป็นกะลา
  3. มะตูมนิม ผลกลมยาว เปลือกนูน เคยพบที่ราชบุรีและทางเหนือ

สรรพคุณ :

- ใบสด รสฝาดปร่าซ่าขึ้นมัน คั้นเอาน้ำรับประทาน แก้หวัด แก้หลอดลมอักเสบ แก้บวม แก้เยื่อตาอักเสบ
- ผลอ่อน รสฝาดร้อนปร่าซ่าขึ้น หั่นฝู้งให้แห้ง บดเป็นผง หรือต้มรับประทานแก้ธาตุพิการ แก้ท้องเสีย แก้บิด แก้โรคกระเพาะอาหาร เจริญอาหาร ขับผายลม บำรุงกำลัง
- ผลแก่ รสฝาดหวาน ทุบให้แตก ต้มใส่น้ำตาลทรายแดง เรียกว่า น้ำอัฐบาล ต้มแก้เสมหะและลม บำรุงไฟธาตุ ช่วยย่อยอาหาร
- ผลสุก รสหวานเย็น ต้มดื่ม หรือเอาน้ำรับประทาน แก้ลมเสียดแทงในท้อง แก้มูกเลือด บำรุงไฟธาตุ ช่วยย่อยอาหาร
- เปลือกกราก, ลำต้น รสฝาดปร่าซ่าขึ้น แก้ไข้จับสั่น ขับลมในลำไส้
- ราก รสฝาดปร่าซ่าขึ้นเล็กน้อย แก้พิษฝี พิษไข้ แก้สตีผลอ รักษาฝีน้ำดี ขับลมให้เรอ
- ทั้ง 5 รสฝาดปร่าซ่าขึ้น แก้ปวดศีรษะ ตาลาย เจริญอาหาร ลดความดันโลหิตสูง
- ผลมะตูมนิม รสฝาดหวาน เป็นยาอายุวัฒนะ ขับผายลม เจริญอาหาร บำรุงกำลัง

มะพลับ *Diospyros areolata* King & Gamble

วงศ์ : EBENACEAE

ชื่ออื่น พลับ

ลักษณะทั่วไป ;

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ลำต้นมักคดงอ เปลือกสีน้ำตาลปนดำ
- ใบ ใบรูปเดี่ยว หอกขนานเรียวยาว หนา ผิวเรียบ เส้นใบคดงอไปมา
- ดอก ดอกตัวผู้เล็กๆเป็นช่อสั้นๆ ดอกตัวเมียเป็นดอกเดี่ยวออกตามกิ่งเล็กๆ
- ผล ผลกลมขนาด 3-5 เซนติเมตร ผิวมีเกล็ดสีน้ำตาลแดงหลุดง่ายคลุม จุกเป็นกลีบไม้โตมาก แยกเป็นกลีบๆ ขอบเป็นคลื่น ปลายพับกลับ ก้านยาวราว 1 เซนติเมตร

สรรพคุณ :

เปลือกต้นและเนื้อไม้ รสฝาด ต้มดื่ม บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก้กึ่งรุ่มง ขับผายลม ฆ่าให้กรอบ
ชงดื่ม แก้กามตายด้าน บำรุงความกำหนัด

มะยม *Phyllanthus acidus* (Linn.) Skeels.

วงศ์ : EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น ยม (ใต้)

ลักษณะทั่วไป ;

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อม เปลือกไม้แข็ง เป็นพุ่มปม เนื้ออ่อนเปราะ
- ใบ ใบเดี่ยวรูปไข่เรียงสลับกันบนกิ่งเล็กเรียว
- ดอก ดอกเล็กๆสีชมพูเป็นช่อเล็ก
- ผล ผลกลมแป้นเป็นพวง ออกเป็นพวง เมล็ดเดี่ยว เมล็ดกลม ต้นตัวผู้ไม่ติดผล หมอนิยมใช้ มะยมตัวผู้ทำยา มีมะยมเปรี้ยวและมะยมหวาน

สรรพคุณ :

- ใบ รสจืดมัน ประุงเป็นยารับประทานดับพิษร้อนถอนพิษไข้ แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หัวต่างๆ ต้มรวมกับ ใบหมากผู้หมากเมีย ใบมะเฟือง อาบแก้ผื่นคันพิษไข้หัว เหือด หัด สุกใส ตำแดง ฝัดดาษ
- เปลือกต้น รสจืด ต้มดื่มแก้ไข้เพื่อโลหิต ต้มอาบแก้เม็ดผดผื่นคัน
- ราก รสจืด ประุงยารับประทานแก้โรคผิวหนัง เม็ดผดผื่นคัน ประดง แก่น้ำเหลืองเสีย
- ลูก รสเปรี้ยวสุขุม กัดเสมหะ แก้ไอ บำรุงโลหิต ระบายท้อง

มะรุม/*Moringaoleifera* Lank M.

วงศ์ : PLERYGOSPERMA GAERTH

ชื่ออื่น รุม (ใต้), ผักอีสุ่ม (อีสาน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น มะรุมเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ใบ ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ใบรูปไข่

ดอก ดอกเป็นช่อสีขาว

ผล ผลเป็นฝักยาว มีเปลือกสีเขียวเมล็ดเป็นรูปสามเหลี่ยม มีเยื่อบางหุ้ม 3 ปีก ขนาดประมาณ 1 เซนติเมตร

อื่นๆ ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดและการปักชำมะรุมเป็นไม้ปลูกง่ายปลูกได้ในดินทุกชนิด

ต้องการน้ำและความชื้นปานกลาง ไม่ชอบน้ำท่วมขัง มะรุมเป็นไม้ที่มีถิ่นกำเนิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สรรพคุณ :

ใบ,เปลือก น้ำคั้นจากใบมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อโรค แก้อาการปวดท้อง ปวดลำไส้ ปวดและเปลือกสด ตำพอกแผลใช้ห้ามเลือด แก้ปวดตามข้อ

ดอก ชงน้ำใช้เป็นยาบำรุง ขับปัสสาวะ

เมล็ด ย่างไฟและบดเป็นผงละเอียดพอกแผลบริเวณที่ปวด

ราก บำรุงหัวใจ

มะละกอ *Carica Papaya* Linn.

วงศ์ : CARICACEAE

ชื่ออื่น มะก้วยเตต ก้วตเทศ มะก้วยเทศ หมากชองพอ (เหนือ), บักหุ่ง (อีสาน), แตงต้น (สตูล), ลอกอกก้วยลา มาเต๊ะ (ใต้)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นพรรณไม้เนื้ออ่อนฉ่ำน้ำ สูง 3-6 เมตร ลำต้นตั้งตรงไม่แตกกิ่งก้านสาขา ผิวเปลือกค่อนข้างขรุขระเป็นร่องตามยาว
- ใบ ใบเป็นหยักเว้าลึกคล้ายรูปฝ่ามือขนาดใหญ่จะเรียงสลับยอดต้นบริเวณยอด
- ดอก ดอกจะมีหลายประเภท คือ ดอกตัวผู้ ดอกตัวเมีย และดอกสมบูรณ์เพศ ดอกตัวผู้จะมีสีเหลืองหรือสีนวลกลิ่นหอม สำหรับดอกตัวเมียหรือดอกสมบูรณ์เพศจะออกดอกเป็นกระจุกหรือดอกเดี่ยวสีนวล
- ผล ผลมีทั้งผลกลมและผลรียาว แตกต่างกันตามสายพันธุ์ ผลอ่อนมีเปลือกสีเขียว เนื้อในเป็นสีขาว พอผลแก่หรือสุกเต็มที่จะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองส้ม เนื้ออ่อนนุ่มเมล็ดมีสีดำหรือสีน้ำตาลเข้ม
- อื่นๆ ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด พบในบริเวณเขตอบอุ่นและเขตร้อน

สรรพคุณ:

- ยาง ยาง 5-6 หยดทาที่บริเวณที่เป็นหูด วันละ 3-4 ครั้งอย่าให้ถูกเนื้อ ยางสดจากใบหรือผลจะช่วยลดอาการปวดและจะหายไป
- เมล็ดแก่ใช้เมล็ดแก่ 1-2 ช้อนกาแฟ ผึ่งให้แห้งคั่วพอบดได้ง่ายจนละเอียด เติมน้ำผึ้งหรือน้ำเชื่อมพอประมาณคนให้เข้ากัน กินติดต่อกัน 2-3 วันแก้พยาธิ
- ผล ผลดิบใช้ทำอาหารจะช่วยย่อยโปรตีนเพราะมีสารช่วยย่อย ผลสุก ช่วยระบาย กินผลไม้ป้องกันโรคลักปิดลักเปิด
- ราก รากสด 3-6 กรัม (1 กำมือ) ล้างให้สะอาดต้มกับน้ำ 1 แก้ว กินวันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น ช่วยขับปัสสาวะ

มะลิ *Jusmiamsambac* Ait.

วงศ์ : OLEACEAE

ชื่ออื่น มะลิกา,ข้าวแตก (ฉาน-แม่ฮ่องสอน),เตี้ยมูล (ละว้า),มะลิป้อม (เหนือ),มะลิขี้ไก่ (เชียงใหม่),บักหลิววย,เซียวหน้าเคี้ยง (จีน)

ลักษณะทั่วไป ;

ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดย่อมสูงราว 1-2 เมตร แตกกิ่งก้านสาขามาก

ใบ ใบรูปไข่ป้อมปลายแหลม ผิวและขอบเรียบ สีเขียวเข้ม

ดอก เป็นเหมือนพุทธรักษา มีโคนเป็นหลอดสีขาว กลีบดอกมีชั้นเดียวหรือ สองชั้น กลิ่นหอมเย็น
ปลุกไว้เก็บดอกขาย

อื่นๆ มะลิซ้อนชื่อวิทยาศาสตร์และชื่อสามัญเหมือนมะลิลา ต้นใบและขนาดเท่ากัน แต่มีดอกโตกว่าเล็กน้อย มีกลีบซ้อนกันมาก ดอกสีขาว

สรรพคุณ :

ใบสด รสฝาดเย็น ตำกับกาบมะพร้าวคั้นกะลา พอกหรือทา แก้แผลพุพอง แก้แผลเรื้อรัง แก้พิษ
ฝีดาษ ใช้ยอด 3 ยอดตำพอกหรือทาลบรอยแผลเป็น

ดอก รสหอมเย็น บำรุงหัวใจ ดับพิษร้อน ทำให้จิตใจชุ่มชื้น บำรุงครรภ์ แก้ไข้ แก้ร้อนในกระหาย
น้ำ แก้เจ็บตา

เถา รสขื่นเย็น แก้कुดทะราด ขับเสมหะและโลหิต

ราก รสเย็นเมา ใช้เล็กน้อยฝนหรือต้มดื่มแก้ปวด แก้ปวดศีรษะ แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้
หลอดลมอักเสบ (ใช้มากประมาณ 1-2 ช้อนนิ้วมือ) ทำให้สลบ ตำพอกหรือทาแก้เคล็ดขัดยอก
จากการกระทบกระแทกต่างๆ

มะสัง *Feronialucida* Teysm. & Binn.

วงศ์ : RUYACEAE

ชื่ออื่น สัง.กาสัง (เขมร), ผักกะสัง (อีสาน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อม กิ่งก้านแผ่ออกตั้งฉากกับลำต้นมากมาย มีหนามเล็กยาว

ใบ ใบประกอบใบย่อยเล็กๆ รูปไข่ สีเขียวเทานวล

สรรพคุณ :

ใบ รสฝาดมัน บำรุงร่างกาย สมานแผล แก้ท้องเดิน

มันเส้า *Dioscoreaalata* Linn.

วงศ์ : DIOSCREACEAE

ชื่ออื่น มันเหลียม,มันหลวง,มันหวาย

ลักษณะทั่วไป :

ต้น ไม้ล้มลุกเลื้อย เถามีลักษณะรูปเหลียม

ใบ ใบมีลักษณะเป็นรูปหัวใจ

ดอก ดอกเป็นคู่ๆ ตามข้อเส้นใบมี 7 เส้น เป็นเส้นขนและเส้นบนสุดทั้ง สองด้านจะแตกแขนง ออกเป็นเส้นคู่

อื่นๆ หัวของมันชนิดนี้อยู่สิกราว 30 เซนติเมตรถ้าขึ้นในป่าดินร่วนจะมีขนาดโต มันเส้านี้พบทั่วไป ในป่าดิบแล้ง ป่าผลัดใบผสม มันที่ขึ้นในป่าผลัดใบผสม นั้นเถาจะแห้งทุกฤดูแล้ง

สรรพคุณ :

หัว ใช้เป็นอาหารได้ แต่ต้องนึ่งหรือต้มให้สุกเสียก่อน

ย่านาง *Tiliacora triandra* Diels. *Limnaphora triandra* Miers.

วงศ์ : MENISPERMACEAE

ชื่ออื่น ย่านางขาว, เถาย่านาง, จอยนาง (เชียงใหม่)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่นยาวได้ 10-15 ม. มีหัวใต้ดิน
- ใบ ใบเดี่ยวรูปหอกกว้างปลายแหลม สีเขียว ขอบเรียบ
- ผล ผลกลมรีเล็กน้อย โตเท่าปลายนิ้วก้อย สีเขียว เป็นพวง แก่สีส้ม เป็นยาที่นำใช้มาก เพราะไม่พบความเป็นพิษ หรืออาการข้างเคียงจากการใช้ยา เกิดตามป่าเต็งรัง ป่าละเมาะทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด และแยกหน่อ

สรรพคุณ :

- ใบ รสจืดขม รับประทานถอนพิษไข้ แก้ไข้รากสาด ไข้พิษ ไข้เซื่องซึม ไข้หัว ลื่นกระด้างคางแข็ง กวาดคอ แก้ไข้ฝีดาษ ไข้ดำแดง
- เถา รสจืดขม รับประทาน ถอนพิษผดผื่นแดง แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไข้พิษ ไข้กลับไข้ซ้ำ
- ราก รสจืดขม รับประทานแก้พิษเมาเบื่อ กระทุ้งพิษไข้ แก้ไข้ แก้เมาสุรา ถอนพิษผดผื่นแดง แก้ไม่ผูก ไม่ถ่าย ปรงยา แก้ไข้รากสาด ไข้กลับ ไข้หัว ไข้พิษ ไข้สันนิบาต ไข้ป่าเรื้อรัง ไข้ทับระดู บำรุงหัวใจ บำรุงธาตุ แก้พิษภายในให้ตกสิ้น แก้โรคหัวใจบวม แก้กำเดา แก้ลม

รากสามสิบ *Asparagus raecmosus* Willd.

วงศ์ : ASPARAGACEAE

ชื่ออื่น รากสามสิบ, สามร้อยราก, จันทิบบ, จ้วงเครือ, ไม้สามตอน, ผักชีข้าง, โปศว่ายเมาะ

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น ไม้เถาขนาดเล็กตามลำต้นมีหนามเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น เถาเล็กเรียวกลมสี่เหลี่ยม
- ใบ ใบเป็นฝอยเล็กๆ คล้ายหางกระรอก สีเขียว ดอก
- ดอก ดอกช่อ กลีบดอก ขนาดเล็กอัดกันแน่น สีขาวอมเขียว
- ดอก ดอกเล็กๆ เป็นช่อสีขาวติดผลกลมเล็กสุก แล้วแดง
- ราก มีรากเป็นเส้นกลมยาว โตกว่าเถามากเป็นกระจุกเกิดตามทีรกร้างว่างเปล่าทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ :

- ราก รากรสเย็นหวานชุ่ม บำรุงทารกในครรภ์ บำรุงตับปอด แก้ตับปอดพิการ บำรุงกำลัง แก้กระษัย แก้ขับเบา ขับปัสสาวะ

รางจืดดอกขาว *Thunbergiafragrans*Roxb.

วงศ์ : THUNBERGIACEAE

ชื่ออื่น หนามแน่ขาว (เหนื่อ),จิงจ้อลจิงจ้อเขาตาแป้น,หูปากกา,ทองหูปากกา,ช่องหูปากกา

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง หัวและลำต้นคล้ายขมิ้น เนื้อในหัวมีสีนวล ต้นมีสีเขียวเมื่อต้นแก่ออกดอกแล้วต้นจะโถมไปคราวหนึ่ง พอถึงฤดูฝนจะเจริญงอกงามขึ้นมาอีก

ดอก ดอกมีสีขาว ริมขอบดอกมีสีชมพู ดอกคล้ายกับดอกกระเจียว

สรรพคุณ :

ใบ แก้ไข้ ถอนพิษเบื่อเมา แก้กระหายน้ำ ช่วยบรรเทาอาการเมาค้าง รักษาโรคหอบหืดเรื้อรัง

หัว ฝนกับน้ำกิน แก้อาการเมารถ เมาเรือ เมาอาหารจากสัตว์หรือจากพืช เช่นเมาเห็ดต่างๆ ฝนกับเหล้ากินหรือทา แก้อาการแพ้ผื่นคัน แพ้อากาศ

ละหุ่งทั้ง *2Ricinuscommunis* Linn.

วงศ์ : EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น ละหุ่งแดง, ละหุ่งขาว, มะหุ่ง (เหนือ), มะโห่ง (เชียงใหม่), คีเตาะ (กะเหรี่ยง-กำแพงเพชร)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้พุ่มสูง 2-4 เมตร
- ใบ ใบเดี่ยวทรงกลมรูปฝ่ามือ ขอบจักแฉกเว้าลึก 7-9 แฉก ก้านใบกลมเกลี้ยงยาว ละหุ่งแดง ลำต้นและก้านสีแดง ละหุ่งขาวลำต้นและก้านสีเขียวหนวลขาว ใบเขียว
- ดอก ดอกเกสรตัวผู้ก้านสีเหลืองก้านเป็นพู่ออกเป็นช่อโตที่ปลายกิ่ง
- ผล ผลกลมผิวมีหนามเล็กยาวนึ่งรอบตัว คล้ายลูกเร่วใหญ่ ก้านยาว เป็นพวงโต เมล็ดรูปไข่สีน้ำตาลดำลายขาว มี 3 เมล็ด

สรรพคุณ(เหมือนกันทั้งละหุ่งแดงและละหุ่งขาว)

- ใบ รสจืดขึ้น ต้มรับประทาน แก้ไข้รุ่ม ปัสสาวะไหลหยดย้อย ขับน้ำนม ขับเลือด ขับลม แก้เลือดลมพิการ แก้ปวดท้อง ระบายอุจจาระ สุมไฟให้เป็นถ่าน รับประทานถอนพิษยาเบื่อเมา แก้ไข้เซื่องซึม ปิ้งไฟพออ่อนปิดแก้ฟกช้ำบวม
- เมล็ด (มีพิษมากับประทานเพียง 2-3 เมล็ดอาจตายได้) ทูบเอาเปลือกและดี (ใบอ่อน) ทั้งไปนำไปต้มกับน้ำนมให้สุก แล้วต้มกับน้ำอีกครั้ง เทน้ำนมและน้ำทิ้งไปรับประทานเนื้อเมล็ดที่ได้ แก้ปวดเมื่อย ปวดตามข้อ เป็นยาถ่าย พอกบาดแผล
- น้ำมันจากเมล็ด ปิบโดยไม่ใช้ความร้อน เป็นยาระบายสำหรับเด็กและคนสูงอายุ ถ้าปิบโดยใช้ความร้อน จะมีสารพิษ ricin ออมนมาด้วย มีพิษทำให้ตายได้
- ราก รสจืดขึ้น สุมเป็นถ่าน แก้พิษไข้เซื่องซึม ไข้ที่มีพิษร้อน สมาน แก้ไข้รุ่ม แก้เลือดลม ขับน้ำนม

ลั่นทมเห่า *Clinacanthussiamensis*Brem.

วงศ์ : PALMAE

ชื่ออื่น -

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้พุ่มเลื้อยเหมือนเสลดพังพรตัวเมีย ลำต้นกลมสีเขียว เรียวยาว

ใบ ใบเดี่ยวรูปหอกเรียว ปลายและโคนแหลม ใบกว้างและยาวกว่าเสลดพังพอนตัวเมีย ก้านใบ เล็กกลมยาวกว่า สีเขียวอ่อนกว่า เกิดตามป่าดงดิบเขา

สรรพคุณ :

ใบ รสจืดเย็น ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้อักเสบ ฟกบวม

ราก รสจืดเย็น ฝนกับสุราแก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้พิษงู

ว่านชักมดลูก *Curemaxanthorrhiza* Roxb.

วงศ์ : ZINGAIBERACEAE

ชื่ออื่น -

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นพืชล้มลุกมีหัวอยู่ใต้ดินเรียกว่าเหง้า เนื้อในเหง้ามีสีเหลืองอ่อน
- ใบ เป็นใบเดี่ยวเรียงสลับออกเป็นกระจุกเหนือดิน ในรูปวงรีแกมรูปใบหอกมีเส้นกลางใบสีแดง
- ดอก ดอกออกเป็นช่อบริเวณกาบใบ กลีบดอกสีแดงอ่อน ใบประดับสีม่วง ลักษณะดอกคล้ายดอกกระเจียว
- อื่นๆ ขยายพันธุ์โดยใช้หัวว่านปลูก ชอบดินร่วนปนทราย ถิ่นกำเนิดอยู่ในมาเลเซีย, ไทย, ลาว

สรรพคุณ :

- เหง้า นำเหง้ามาล้างให้สะอาดแล้วหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ นำไปตำพอแหลกคองกับน้ำผึ้งพอท่วมหรือหั่นเป็นชิ้นเล็กๆแล้วตำให้ละเอียด คลุกกับน้ำผึ้งแล้วปั้นเป็นลูกกลอนกินเช้า - เย็น
- หัว เอาหัวว่านมาฝานบางๆแล้วนำไปต้มกับน้ำ เอามาดื่มแก้ปวดมดลูก แก้มดลูกพิการ ช่วยบีบมดลูกทำให้มดลูกเข้าอู่ ช่วยให้ประจำเดือนมาปกติ รักษาอาการอาหารไม่ย่อย

ว่านหางจระเข้ *Aloe baebadensis* Mill.

วงศ์ : LILIACEAE

ชื่ออื่น -

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นพืชขนาดเล็ก มีลำต้นกลมเป็นข้อๆตามรอยกาบใบ ส่วนใหญ่ อยู่ใต้ดิน
- ใบ ใบรูปหอกเรียวยาวปลายแหลม ขอบเป็นหนามเล็กๆ ผิวเรียบมันเป็นสีเขียวเข้มมีลายกระดึ๊งๆสีขาว เนื้อหนาฉ่ำน้ำ เป็นวุ้นใสๆ ยาสีเหลืองเคี้ยวให้แห้ง เป็นสีน้ำตาลอ่อนๆ ถึงดำ ใช้ทำยาถ่าย เรียกว่ายาถ่ายดำ
- ดอก ดอกรูปปากแตรสีส้มเป็นช่อ ก้านยาวสูงตั้งตรง ปลุกเป็นไม้ประดับและทำยาทั่วไป

สรรพคุณ :

- ใบ รสเย็น ตำผสมสุรา พอกฝี วุ้นจากใบล้างด้วยน้ำสะอาด ทาหรือฝานบางๆปิดหรือทาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ดับพิษร้อน ทาผิวป้องกันและรักษาอาการไหม้จากแสงแดดหรือรังสี ทาผิวรักษาสิวฝ้า และขจัดรอยแผลเป็น วุ้นรับประทานรักษาโรคกระเพาะ บำรุงร่างกาย แก้ร้อนใน ดูดพิษร้อนภายในร่างกาย
- ทั้งต้น รนเย็นเอียน ดองสุราดื่มขับน้ำคาวปลา
- ราก รสขมขึ้น รับประทานถ่ายโรคหนองใน แก้มุตกิด ช้ำร้าว

สมอไทย,สมออัพยา*Terminalia chebula* Retz.

วงศ์ : COMBRETACEAE

ชื่ออื่น มะนนะ (เหนือ),มาแน (กระเหรี่ยง-เชียงใหม่)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่
- ใบ ใบเดี่ยวทรงกลมรีเล็กน้อย ปลายแหลมเล็กๆใบมีขนสั้นๆสีเขียวเข้ม เส้นใบขนาน
- ดอก ดอกเล็กๆเป็นช่อโต
- ผล ผลกลมรีมีเหลี่ยมมนๆ 6 เหลี่ยม สีเขียวอมเหลืองแซมแดงเล็กน้อย เมล็ดรูปกระสวยเมล็ดเดี่ยว

สรรพคุณ :

- ดอก รสฝาด ต้มดื่มแก้บิด
- ลูกแก่ รสฝาดเปรี้ยวขม แก้ไข้ แก้เสมหะ แก้โลหิตในอุทร แก่น้ำดีถ่ายอุจจาระ รู้ถ่ายรู้ปิดเอง แก้ลมป่วง แก้พิษร้อนภายใน แก้ลมจุกเสียด ถ่ายพิษไข้ คุมธาตุ แก้ไอเจ็บคอ ขับน้ำเหลืองเสีย แก้เสมหะเป็นพิษ แก้ดีพุง แก้อาเจียน บำรุงร่างกาย แก้นอนสะดุ้งผวา ดองกับน้ำมูลโค ต้มแก้ปวดเมื่อยตามร่างกายตามข้อ แก้อ่อนเพลีย บดเป็นผงโรยแผลเรื้อรัง
- เนื้อลูกสมอ รสฝาดเปรี้ยว แก้บิด แก้ท้องผูก แก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ แก้อโรคเกี่ยวกับน้ำดี แก้อโรคท้องมาน แก้ตับน้ำโต แก้อาเจียน แก้สะอึก แก้หืดไอ แก้ท้องร่วงเรื้อรัง
- ลูกอ่อน รสเปรี้ยว ถ่ายอุจจาระ แก้โลหิตในท้อง แก่น้ำดี แก้เสมหะ
- เปลือกต้น รสฝาดเมา ต้มดื่มบำรุงหัวใจ ขับน้ำเหลืองเสีย ขับปัสสาวะ

สมอพิเภก *Terminalia belerica* Roxb.

วงศ์ : COMBRETACEAE

ชื่ออื่น สมอแหน,แหน,แหนต้น,แหนขาว (เหนือ),ลัน (เชียงราย),ชิปะดู้ (กระเหรียง-แม่ฮ่องสอน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูง 20-35 เมตร เปลือกสีน้ำตาลอมเทาดำ ผิวแตกเป็นร่องเล็กๆ กิ่งอ่อนมีขน
- ใบ ใบเดี่ยวกลมโตปลายมน โคนสอบ ยาว 5-8 นิ้ว หน้าใบสีเขียว มีขนสีน้ำตาลอ่อน ท้องใบสีเทาจางๆ ขน เมื่อแก่ไม่มีขน
- ดอก ดอกเล็กเป็นช่อเดี่ยวๆ ยาว 4-6 นิ้ว ห้อย
- ผล ผลกลมมี 5 เหลี่ยม ผิวมีขนสั้นๆ สีน้ำตาล

สรรพคุณ :

- ใบ รสฝาด แก้บาดแผล
- ดอก รสฝาดเย็น แก้โรครตา
- เมล็ด รสฝาด แก้บิด
- เปลือกต้น รสเย็นฝาด ขับปัสสาวะ
- แก่น รสฝาด แก้ริดสีดวงทวาร
- ราก รสเย็นฝาด แก้โลหิตร้อน
- ลูกอ่อน รสเปรี้ยว แก้ไข้เพื่อเสมหะ ไข้เจือลม ลมและเสมหะ
- ลูกแก่ รสเปรี้ยวฝาดหวาน (ฝาดสุขุม) แก้เสมหะจุกคอ ทำให้ชุ่มคอ แก้โรครตา แก้ธาตุกำเริบ บำรุงธาตุ แก้ไข้ แก้ริดสีดวง

สาบเสือ *Euoatorium odoratum* Linn.

วงศ์ : COMPOSITAE

ชื่ออื่น รำเคย (ระนอง), บ้านร้าง (ราชบุรี), ยี่สุนเครีอ (สุราษฎร์ธานี), ฝรั่งรูกที (สุพรรณบุรี), หญ้าเมืองวาย (เหนือ), พาหัง (เงี้ยว), หญ้าพระศรีไอศวรรค์, หญ้าดงร้าง (สระบุรี), มั่งกระต่าย (อุดรฯ), หญ้าลีมเมือง (หนองคาย), หญ้ากลางฮ้าง (ขอนแก่น), สะพัง (เลย), หมาหลง (ศรีราชา)

ลักษณะทั่วไป ;

ต้น เป็นไม้ล้มลุก แตกกิ่งก้านสาขามากมาย ลำต้นกลมเล็กเนื้ออ่อนมีไส้สีน้ำตาล

ใบ ใบเดี่ยวรูปไข่ปลายแหลม โคนสอบออกเป็นคู่ตรงข้ามกัน เนื้อใบบางมีขนนิ่มๆ ปกคลุม ขอบจัก

ดอก ดอกเล็กๆกลมเป็นพู่สีขาว ออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง

สรรพคุณ :

ใบ รสฝาดร้อน ขยี้บิบน้ำใส่แผลสด หรือตำพอกแผลห้ามเลือด

ทั้งต้น รสฝาดหอมร้อน ทำเป็นยาฆ่าแมลง

เสลดพังพอนตัวผู้ *Barleria lupulina* Lindl.

วงศ์ : ACANTHACEAE

ชื่ออื่น ช้องระอา,ทองระอา,ชองระอา

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดย่อม สูง 3-6 ฟุต ตามข้อและโคนใบมีหนามแหลมยาว
- ใบ ใบเดี่ยวรูปหอก แฉกยาวเรียว ปลายแหลม สีเขียวเข้ม เส้นใบและก้านสีแดง ลำต้นสีน้ำตาลดำ
- ดอก ดอกช่อกลมยาวรูปกรวย ใบประดับสีน้ำตาลแดงกลีบเขียว ดอกสีเหลืองโคนเป็นหลอดกลมเล็กปลายบาน

สรรพคุณ :

- ใบ รสจืดเย็น ต่ำกับสุราคั้นเอาน้ำดื่มเอากากพอก แก้พิษงู แก้ไฟลามทุ่ง แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย
- ราก รสจืดเย็น ฝนกับสุราดื่มและทาแก้พิษงู แมลงสัตว์กัดต่อย

หนอนตายยาก *Stemonatuberosa*Lour

วงศ์ : STEMONACEAE

ชื่ออื่น พญาร้อยหัว ,กระเพียดหนู, ต้นสามสิบกลีบ, โป่งมดงาม, สลอดเชียงคำ

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ล้มลุกสูงประมาณครึ่งเมตร
- ราก เป็นรูปกระสวยออกเป็นกระจุกคล้ายกระชาย ออกเป็นพวง 50-80 ราก
- กิ่ง กิ่งที่กำลังจะออกดอกมันจะเลื้อยพัน
- ใบ เป็นใบเดี่ยวเรียวยาวเป็นรูปหัวใจ แผ่นเป็นใบคลื่น รูปใบคล้ายใบพลู มีปลายใบแหลม เส้นใบเด่นชัด ลำต้นบนดินจะโถมช่วงฤดูแล้ง พอฤดูฝนจะงอกใหม่พร้อมทั้งออกดอก
- ดอก เป็นดอกเดี่ยวออกที่ซอกใบ กลีบดอกด้านนอกมีสีเขียว ส่วนด้านในจะมีสีแดง
- อื่นๆ การขยายพันธุ์สามารถขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด พบตามสภาพป่าทั่วไปในประเทศจีน ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย ลาวและไทย

สรรพคุณ :

- ราก ตำพอกทาแก้โรคผิวหนังแก้ผื่นคันตามร่างกาย ฆ่าเชื้อโรค รากสด 3-4 รากล้างให้สะอาดตำพอกบริเวณที่เป็นตัวจืด ซึ่งบวมๆ คันๆ พอกหลายครั้ง รากสด 3-4 ราก ล้างให้สะอาดแล้วตำขโคมเส้นผสมหมกทิ้งไว้ 1 ชั่วโมง จึงสระออกทำติดต่อกัน 2-3 วัน รักษาหายได้

หญ้าน้ำไหล *Lygodium flexuosum* Sw.

วงศ์ : SCHIZAEACEAE

ชื่ออื่น เฟินตีนมังกร, กะฉอด, ตีนตะขาบ, หญ้ายายเภา, กูดย่อง, กูดงอดแงด, กูดแพะ, กูดก้อง, กูดเครือ, ย่านลิเภา (ใต้), สายพานผี, รีบะซา (มลายู)

ลักษณะทั่วไป

ต้น เป็นไม้เถาขนาดเล็ก เถากลมเล็กเรียวยาวมาก เหนียว สีเขียว

ใบ ใบเดี่ยว ขอบจักแฉกเว้าสวย มรสีเขียว เกิดตามป่าเขาทั่วไป

สรรพคุณ :

ทั้งเถา รสจืดเย็น ปรงยาแก้พิษฝิภายใน ฝิภายนอก

หญ้าแห้วหมูเล็ก *Kyllingamonocephala* Rottle

วงศ์ : CYPERACEAE

ชื่ออื่น หญ้ากกดอกขาว, หญ้าขนหมู (เหนือ)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น	เป็นพืชจำพวกหญ้าขนาดเล็ก
ใบ	ใบแผ่ติดหน้าดิน ใบเดี่ยวแคบเล็กเรียวยาว ปลายแหลม ผิวเรียบมัน สีเขียวเข้มยาวราว 2-3 นิ้ว
ดอก	ดอกเล็กๆสีขาวเป็นกระจุกกลม เหมือนดอกบานไม่รู้โรยเล็กๆ ใบประกอบคล้ายหญ้ากกดอกขาว
อื่นๆ	ต้องขุดดูถ้าเป็นหญ้าแห้วหมูจะมีหัวเล็กๆรูปกระสวยผิวขรุขระสีน้ำตาลดำ เนื้อเหลืองขาว รสเผ็ดหอมปร่า รสแรงกว่าแห้วหมูใหญ่มาก ขนาดเล็กเท่าปลายนิ้วก้อย จะออกติดกันเป็นพวง

สรรพคุณ :

หัว	รสเผ็ดหอมปร่า บำรุงธาตุ ขับลมในลำไส้ แก้ปวดท้อง ท้องขึ้น อืดเฟ้อ บำรุงกำลัง บำรุงทารกในครรภ์ ขับลม เป็นยาอายุวัฒนะ ขับความเย็น ระงับปวด แก้หวัดลม หวัดหนาว แก้ปวดท้องเนื่องจากเสพยาภิจมาก ปวดเมื่อยขา หลังคลอด แน่นหน้าอก บวมลม ใช้หมักทำให้เกิดแป้งข้าวหมาก แป้งเหล้าได้ดี ใช้ร่วมกับเถาสะค้าน, กระจวาน, ดีปลี, ผสมทำแป้งเหล้า นำมากลั่นได้เหล้ายาบำรุงกำลัง

หม่อน *Morus alba* Linn., *M. indica* Linn.

วงศ์ : MORACEAE

ชื่ออื่น มอน (อีสาน), ซึงเฮียะ (จีน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดย่อม เปลือกต้นสีน้ำตาลแดง

ใบ ใบเดี่ยวรูปหัวใจขอบจักฟันเลื่อย ผิวสาก สีเขียวเข้ม เส้นใบตามยาวราว 1 นิ้ว

ผล ผลกลมเล็กๆเมื่อสุกสีน้ำตาลดำ เป็นพวง

สรรพคุณ :

ใบ รสจืดเย็น ต้มดื่ม แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ แก้ไอ ระงับประสาท ต้มเอาน้ำล้างตา แก้ตาแดง ตาแฉะ ตาฝ้าฟาง

ผล รสเปรี้ยวหวานเย็น ทำให้ชุ่มคอ บำรุงไต ดับร้อน

หมีเหม็น *Litsea polyantha* Juss., *L. sebifera* Pers.

วงศ์ : LAURACEAE

ชื่ออื่น อีเหม็น, หมีโป่ง (เชียงใหม่), กะทัง, ทัง (ใต้-อีสาน), เมาะโม (กระเหรี่ยง-กำแพงเพชร), มือเมาะ (ยะลา), ทัง
บวน (ปัตตานี)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ เปลือกสีน้ำตาล อยู่ในกลุ่มเดียวกับกะทัง(กะท่าง)
- ใบ ใบเดี่ยวรูปไข่ปลายและโคนแหลม เล็กกว่าฝ่ามือเล็กน้อย สีเขียวเข้ม ขึ้นตามป่าดงดิบทั่วไป
- ดอก ดอกเป็นช่อ กลิ่นหอม
- ผล ผลกลมเท่าปลายนิ้ว กลิ่นเหม็น

สรรพคุณ :

- เปลือกต้น รสฝาดเผื่อน ต้มดื่มแก้บิด แก้ปวดมดลูก แก้เจ็บปวดตามกล้ามเนื้อ ฝนทาแก้ผื่นคัน
แสบร้อนถ่ายเส้นเอ็น ให้เส้นเอ็นหย่อน
- เมล็ด รสฝาดเผื่อน ตำพอกแก้ปวดฝี
- ยาง รสฝาดร้อน ตำพอกทาแก้ฟกช้ำบวม

หัสศุณไทย *Micromelum minutum* Seem., *M. pubeseens* Blume

วงศ์ : RUTACEAE

ชื่ออื่น ชะมัด, สมัดใหญ่ (อีสาน), หัสศุณ (สระบุรี), หมอน้อย (อุตรดิตถ์), กาจับหลัก, มะห้อย, จี๋ปุกตัวผู้, สาบฮิ้น (เหนือ), หมุยข้าง, มะหลุย (ใต้), สมุยข้าง (ยะลา)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้พุ่มขนาดย่อม สูงประมาณ 1-3 เมตร
- ใบ ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยรูปไข่ขอบขนานยาว ปลายแหลม สีเขียวอ่อน เนื้อใบบาง มีต่อมน้ำมันเล็กๆ ยาวประมาณ 1-2 นิ้ว
- ดอก ดอกเล็กเป็นช่อที่ปลายกิ่ง
- ผล ผลกลมสีเขียวอ่อน มีขนปกคลุม เมื่อสีส้มอมชมพู ผิวใส ฉ่ำน้ำ ออกเป็นพวงโต รสเปรี้ยวมัน ใบมีกลิ่นหอมคล้ายการบูร รสหอมร้อน

สรรพคุณ :

- ใบ รสหอมเผ็ดร้อน ตำทาแก้คัน พอกประคบหรืออบไอน้ำ แก้ผื่นคันตามผิวหนัง กระจายเลือดลม ให้เดินสะดวกแก้ลมอัมพฤกษ์ อัมพาต
- ดอก รสหอมร้อนฆ่าเชื้อโรคแผลเรื้อรัง แก้ไส้ตันไส้ลาม
- เปลือกต้น รสร้อนแก้โลหิตในลำคอและลำไส้ให้กระจาย
- กระพี้ รสร้อน แก้โลหิตในลำไส้
- ต้น รสร้อน ขับลมอันเป็นลูกเป็นก้อนในท้องให้กระจาย
- ราก แก้ริดสีดวง

หูเสือ *Coleus amboinicus* Lour., *C. carnosus* Hassk.

วงศ์ : LABIATAE

ชื่ออื่น เนียมหูเสือ, หอมด่วนหลวง (เหนือ), ผักหูเสือ, เนียม, อีไหลหลัง, โฮ่วหีเซ่า (จีน)

ลักษณะทั่วไป :

ต้น เป็นไม้ขนาดเล็ก ลำต้นสีแดงหรือเขียว มีขน

ใบ ใบเดี่ยวรูปหอกกว้าง ปลายแหลม โคนตรง ขอบจักฟันเลื่อย เนื้อหนาฉ่ำน้ำ ผิวมีขนหยาบ สีเขียว ชนิด ต้นสีแดง เป็นพันธุ์ของจีน ชนิด ต้นสีเขียว เป็นพันธุ์ของไทย ซึ่งใบหนากว่าของจีน

สรรพคุณ :

ใบ รสเย็นหอมปรา่ คั้นหยอดหูแก้ปวดหูแก้ฝีในหู แก้หูน้ำหนวก แก้หวัดคัดจมูก ผสมยานัตไ้มีกลิ่นหอมกินกับหมาก

โหระพา *Ocimum basilicum* Linn.

วงศ์ : LABIATAE

ชื่ออื่น โหระพา (กลาง), หอมห้อย (มหาสารคาม), หอมระพา (อีสาน)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นพรรณไม้ล้มลุกลำต้นแตกกิ่งก้านสาขา ลักษณะของต้นเป็นสามเหลี่ยม ผิวเปลือกลำต้นมีสีเขียวอมม่วงและมีผลปกคลุมทั้งต้น มีกลิ่นหอม
- ใบ ใบออกเป็นใบเดี่ยว มีรูปรียาว ดอกออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง ดอกย่อยมีกลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นหลอด ส่วนปลายแยกเป็น 5 กลีบ สีขาวหรือม่วงแดง ใช้เป็นพืชผักสวนครัว
- อื่นๆ ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ดหรือปักชำ นิยมปลูกเป็นพืชผักสวนครัวทั่วไป

สรรพคุณ :

- ลำต้น, ใบ ต้มกินเป็นยาแก้ปวด ระบายอาหาร แก้อหวน้ำ แน่น จุกเสียด ขับเหงื่อ ช่วยเจริญอาหาร ขับลม ขับเสมหะ ปวดศีรษะนำลำต้นและใบมาตำละเอียด ใช้พอกบริเวณฟกช้ำ แผลหนองเรื้อรัง แผลจากสัตว์กัดต่อย กลากเกลื่อน
- เมล็ด แชน้ำกินเป็นยาระบาย

อ้อยช้าง *Lanneagrandis* Engl., *Odinawodier* Roxb.

วงศ์ : ANACARDICEAE

ชื่ออื่น กูก (ภาคเหนือ),หวีด (เชียงใหม่) กอกกัน (อุบลราชธานี)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง-ใหญ่ สูงประมาณ 12-15 เมตร ไม่ค่อยแตกกิ่งก้านสาขา
- ใบ ใบประกอบ ออกเป็นช่อตรงปลายกิ่ง ใบเป็นรูปไข่ค่อนข้างยาว โคนใบเว้าเป็นรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ สลัดใบเมื่อออกดอก
- ดอก ดอกขนาดเล็กเป็นช่อสีเหลือง เพศผู้และเพศเมียแยกกันอยู่คนละต้น
- ผล ผลกลมค่อนข้างเปี้ยว สีเขียวแต้มด้วยสีม่วงแดง ภายในมีเมล็ดอยู่ 1 เมล็ด

สรรพคุณ :

- เปลือก มีรสฝาด ใช้รักษาอาการปวดฟัน ต้มอาบเมื่อเป็นฝี โรคเรื้อน โรคผิวหนัง บดเปลือกเป็นผงใส่แผลโรคผิวหนัง นำที่ได้จากเปลือกสด ใช้หยอดตา รักษาอาการเจ็บตา แก้อาการแสบแสบ
- แก่น มีรสหวานบรรเทาอาการกระหายน้ำ ทำให้ชุ่มชื้นในลำคอ แก้เสมหะ

อินทนิลน้ำ *Legerstoemiaspeciosa* Pers.

วงศ์ : LYTHRACEAE

ชื่ออื่น อินทนิล, ตะแบกดำ, ฉ่องมู (กระเหรียง-กาญจนบุรี), บออา, บางอะบะซา

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูง 10—15 เมตร
- ใบ ใบเดี่ยวรูปไข่ยาวปลายและโคนแหลม กว้าง 6-12 เซนติเมตร ยาว 12-24 เซนติเมตร ผิวเรียบมันไม่หนา ไม่มีขนเรียงตรงกันข้าม
- ดอก ดอกสีชมพูมี 6 กลีบ เป็นช่อตั้งตรง
- ผล ผลกลม เมื่อแห้งแตก ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไปคล้ายต้นตะแบก เปลือกต้นอินทนิลจะเรียบ สีน้ำตาลออกดำไม่มีกระขาว

สรรพคุณ :

- ใบ รสจืดขมฝาดเย็น ต้มหรือชงน้ำร้อนดื่ม แก้โรคเบาหวาน ขับปัสสาวะ
- เมล็ด รสขม แก้โรคเบาหวาน แก้นอนไม่หลับ
- เปลือก รสฝาดขม แก้ไข้ แก้ท้องเสีย
- แก่น รสขม ต้มดื่มแก้โรคทางเดินปัสสาวะ แก้ปัสสาวะพิการ แก้โรคเบาหวาน
- ราก รสขม แก้แผลในช่องปาก

เอื้องหมายนา *Costus speciosus* Smith.

วงศ์ : COSTACEAE

ชื่ออื่น เอื้องดิน,เอื้องใหญ่ (ใต้),เอื้องต้น (ยะลา)

ลักษณะทั่วไป :

- ต้น เป็นพืชหัว ลำต้นกลมฉ่ำน้ำ เส้นผ่านศูนย์กลางราวครึ่งนิ้ว สูงราว 1-2 เมตร
- ราก รากเป็นหัวโตยาว ที่โคนแข็งเหมือนไม้ใบ ออกเรียงรอบต้น
- ใบ ใบรูปหอกปลายแหลม มีขนทุกส่วนของต้น กว้าง 6-7 ซม. ยาว 15-20 ซม.
- ดอก ดอกสีขาวรูปปากแตร ขอบหยักเป็นคลื่นบาน สวยงามออกเป็นช่อแน่นที่ปลายต้น ทยอยบานทีละดอกสองดอก เกิดอยู่ตามชายทุ่งเชิงเขาทั่วไป

สรรพคุณ :

- เหง้า เหง้ารสขมเมา ขับปัสสาวะ แก้บวมน้ำ แก้ตกขาว แก้โรคติดเชื้อในทางเดินปัสสาวะ แก้แผลหนอง อักเสบ บวม ช้ำพยาธิ เป็นยาถ่ายเหง้าสดมีพิษมาก จะทำให้ท้องร่วงอาเจียนอย่างรุนแรง ต้องทำให้สุกก่อน
- ราก รากรสขมเมา ขับพยาธิ ขับเสมหะ แก้ไอ แก้โรคผิวหนัง

เอกสารอ้างอิง

- วุฒิ วุฒิธรรมเวชและชนศักดิ์ วุฒิธรรมเวช.2540. สารนุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. กรุงเทพมหานคร.
- ต. ชาตรี. 2550. สมุนไพรเพื่อการเกษตร สำหรับป้องกันและกำจัดศัตรูพืช. พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักพิมพ์น็อน บ็อคมีเดีย. กรุงเทพมหานคร.
- สุภัคภิรมย์, พิพัฒน์ รัชเกียรติ บวรณาธิการ. 2551. 97 สมุนไพรใกล้ตัวเสริมสุขภาพและความงาม. พิมพ์ครั้งที่ 3. บริษัทไทยควอลิตี้(2006) จำกัด.กรุงเทพมหานคร.